پەیامەکانی
گەنجان
٢٦

زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان ٣

سروشت

لە تەرازووی زیریدا

موحەممەد مەلا صاڵح شارەزووری

پەیامەکانی ڕێنوێن بۆ گەنجان (٢٦)

سروشت

لە تەرازووی ژیرییدا

نوسینی:
موحەممەد مەلا سالّحی شارەزووری

زنجیرە پەیامەکانی گۆڤاری ڕێنوێن ژمارە (٢٦)

- ناوی کتێب: سروشت لە تەرازووی ژیریدا
- نوسینی: موحەممەد صالح ئەبوبکر شارەزووری
- ناوی زنجیرە: زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان
- ژمارەی زنجیرە: ٣
- تیراژ : ٢٠٠٠ دانە
- نۆبەی چاپ: یەکەم
- ساڵی چاپ: ٢٠١٥
- ژمارەی لاپەڕە : ٨٦ لاپەڕە
- دیزاینی بەرگ و ناوەڕۆك : ڕێنوێن
- پێداچونەوەی: کۆچەر محمد مەلا صالح
- چاپ : چاپخانەی ڕێ نوێ
- نرخ : تەنها (٢٥٠٠) دینار
- سەرپەرشتیکار : سەرکۆ کریم احمد
- ئیمەیل: renwen٢٠٠٩@yahoo.com
- ماڵپەڕ: www.aubyc.com

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی (١٤١٩)ی ساڵی ٢٠١٤ ی پێدراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ * تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ * لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ * فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

(سورة غافر / ٤١ . ٤٢ . ٤٣)

بیرکردنەوەیەك:

ئەو مرۆڤەی ڕۆژێك لە ڕۆژانی ژیانی بەو هەموو تەمەنە درێژەیەوە بردویەتیە سەر، بیرنەکاتەوە لە چۆنیەتی دروستبونی و لە کوێوە هاتووەتە جیهانی ژیان و بۆچی هاتووەو ؟ سوود لە هاتنەکەی چییەو.. دەنگوباس چیەو..؟ دوای ژیان کە مرد بۆ کوێ ئەڕوات..؟ وە ئایا هەموو شتێك بە مردن کۆتایی دێت.. ؟ ئایا ژیان کۆچکردنێکی بێ ئامانجە لەدڵەوە بۆ گڵ و بەس!؟. یان ئەو شتانەی دەورو پشتی پێ خۆرو کەرەستەی ژیانی چۆن دروست بون؟.. ئایا هەر لە خۆیانەوە دروست بون یان هێزێك دروستی کردون..؟ ئەو هێزە چیەو کێیەو چۆنە..؟

ئەو مرۆڤە ڕۆژێك لە ژیانی تەرخان نەکات بۆ لێکۆڵینەوەی ئەم پرسیارانە، ئەوە مرۆڤ نیەو بەڵکو مافی ژیانیشی نیە.. ئەوەی کە هەموو پەژارەیەکی تەنیا بۆ پارویی چەورو مەمکی خڕو مێزی خواردنەوەو گوێی دینار بێت.. ئەوە ڕەوا نییە پێی بوترێت ئادەمیزادو.. ڕەوا نییە هیچ جۆرە نرخێکی لەناو کۆمەڵدا بۆ دابنرێت.. بەڵکو ئەوە تەنیا بەندەی ورگ و ئارەزوی خۆیەتی و بیروباوەڕی وەکو گەنگاوێکی لێ هاتوەو تەنیا میکرۆبی داوێنپیسی و چارچنۆکی نەبێت هیچی تری لێ دەرناچێت.

کەواتـە پێویـستە لەسـەر هـەموو ئـادەمیزادێکی ژێـر (بـەپێی توانای خۆی) هەوڵ بدات بۆ ئەوەی بزانێت خۆی چۆن دروست بوەو ئەم زەویەی لەسەری ئەژی چۆن دروست بوەو ئەم بونەوەرە فراوانە ڕەنگینە چۆن دروست بووە؟ وە بۆچی دروست بوو ؟

جا ئەگەر مرۆڤ هۆی دروسـت بونی بونـەوەری بۆ دەرکەوت، ئەوکاتە دروستکەری زەوی . کە پارچەیەکی وردە لە بونـەوەر ـ و دروستکەری خۆی . کە گیانداریێکی سەرزەوییە . بە ئاسانی ئەدۆزێتەوە.

بەشی یەکەم: هۆی دروستبونی بونەوەر :

بونەوەر (الكون)

مەبەستمان لە بونەوەر تەنیا زەوی یان کۆمەڵەی خۆر یان کەشکەشانی ڕێگای کاکێشان نیە... بەڵکو مەبەستمان لەو(کون)ە پان و پۆڕە فراوانەیە کە زاناکان دەڵێن ژمارەی هەتاوەکانی ئەستێرەکانی ئەم بونەوەرە لە هەرچی زیخ و چەوی سەر زەوی هەیە زیاترە.!! وە مەبەستمان لەو بونەوەرەیە وەکو (ئەنیشتاین - Einstein) ئەڵێ[1] (ئەگەر باڵندەیەکی ئەفسانەیی ببێت کە تیژی ئەو باڵندەیە لە هەر یەك چرکە (ثانیە)دا (١٨٦ هەزار) میل ببڕێت – واتە بە قەد تیشك تیژ بڕوات – ئەو باڵندەیە بفڕێت و بیەوێت بگاتە ئەوپەڕی بونەوەر ئەبێت (١,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ ڕێگا ببڕێت... دیسان ئەم بونەوەرە وەستاو نیە، بەڵکو هەتا ئەم باڵندەیە ئەم ماوەیە ئەبڕێت بونەوەر ماوەی (١,٣٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ ڕێگا فراوانتر ئەبێ و هەرگیز ناگاتە ئەوپەڕی بونەوەر[2] ئەگەر شەوێکی هاوین مانگە شەو نەبێ و سەیری ئاسمان بکەیت (٥٠٠٠)

---

[1] ئەمە تەنیا تیۆرێکی ماتماتیکیە ئەگینا لە ڕاستیدا تائێستا فراوانی بونەوەر بەتەواوی نەزانراوە .

[2] وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ – الزاريات – ٢٧ .

ئەستێرەیەك بەدی ئەكەیت، خۆ ئەگەر بە تەلسكۆبێكی ئاسایی سەیر بكەیت پتر لە (٢,٠٠٠,٠٠٠) ئەستێرەو هەتاو بەدی ئەكەیت... بەڵام ئەگەر بەو تەلسكۆبەی لە ڕوانگەی (ماۆنت بالۆمار لە ئەمریكا) دا هەیە سەیر بكەیت بلیۆنەها ئەستێرە و هەتاو بەدی ئەكەیت.[٣]

ئایا بونەوەر هەر بووە..؟

پێش ئەوەی پرسیارەكەمان {هۆی دروست بونی بونەوەر چی بووە.... ؟} دەست پێ بكەین. پێویستە بزانین كە ئایا بونەوەر هەر بووە (ازلي [٤]) یە، واتە سەرەتایەك بۆ دروست بونی نەبووە و هەر بووەو هەر بووە... یان ئەبێ سەرەتایەك بۆ دروستبونی بوو بێت و دروست بوو بێت یان كرا بێت... ؟

لێرەدا هەموو زانایان و فەیلەسوفەكانی هەموو ڕێبازە فەلسەفیەكان، هاتوونەتە سەر ئەوەی كە ئەبێ لەم بونەوەرەدا شتێك هەبێ سەرەتای نەبووبێ و (ازلي) بێ، جا ماددییەكان

---

[٣] الأسلام يتحدى – الأستاذ : وحيدة دين خان – ص٥٧ .

[٤] كاتێ كە ئێمە باسی (ازل) بۆ بونەوە ئەكەین نابێ بە ساڵ یان بە هەزاران ساڵ یان بە ملیۆن و ملیار ساڵ باسی بكەین چونكە ئەزەل واتە بێ سەرەتا ...جا بۆ ئەوەی كەمێك لە مانای ئەزەل بگەین ئەڵێم ئەگەر ژمارە (١) دابنێین و لەلای ڕاستی ژمارەكەوە بەقەد پانایی هەموو سەرزەوی خاڵ (سفر) دابنێین و ئەم ژمارەیە بكەین بە ساڵ هێشتا هیچ نرخی نییە لەبەرامبەر ووشەی (ازل)دا .

ئەڵێن مادده ئەزەلییەو بونەوەریش لە مادده درووست بووە کەواتە بونەوەریش ئەزەلییە... ئەم تیۆرەشیان لەبەر ئەوەیە چونکە هەر کە بڵێن ماددەکان یان بونەوەر ئەزەلی نیە.... یەکسەر یان ئەبێ هۆی دروستبونی بونەوەر یان دروستکەرێکی بۆ دابین بکەین کە ئەکەونە گێژاوێکەوە ماددییەت هەر لە بناغەوە تێك ئەچێت و بنەبڕ ئەبێ °. ئێمەیش ئەڵێین نەبونەوەر و نە هیچ جۆرە ماددەیەك ئەزەلی نییە، بە گەواهی زانیاریەکەی سەدەی بیست، چونکە:

١. زاناکانی . جیۆلۆجی . چەسپاندویانە کە ئەو کاتەی زەوی لە کۆمەڵەی خۆر جیابویەوە،سوڕاندنەوەی بە دەوری(شەو و ڕۆژی) بە شەش کاتژمێر تەواو ئەکرد، دوایی وردە وردە خاوبویەوە بە ڕێژەیەك کە هەموو (١٢٠ هەزار) ساڵ چرکەیەك و هەر (٤٣٢ ملیۆن) ساڵ کاتژمێرێك خولاندنەوەکەی دوا ئەکەوت هەتا وەکو ئێستای لێهات و بوو بە (٢٤) کاتژمێر... وە ئێستایش هەر بەردەوامە لە خاوبونەوە هەتا تەواو لە جوڵە ئەکەوێت، بۆ چەسپاندنی ئەم وتەیە و وتەی جیۆلۆجیەکان، ڕۆژنامەی

° وە موسڵمانەکان ناوەڵناوی (ازل) ئەدەن بە (خوا) جا نازانم ماددەی کەڕو بێ دەسەڵات شایەنی ئەم ناوەڵناوەیە یان خوایەکی بەو جۆرە کە موسڵمانەکان باسی دەکەن؟

(الاخبار)ی میسری لە ژمارەی ڕۆژی ١٩٧٢/١/٣ بلاّوی کردەوە کە زانایانی گەردونزانی لە (گرینجە)وە، هەواڵیان داوە بەوەی گۆی زەوی لە سوڕاندنەوەی ئاسایی خۆی دوو چرکە دوا کەوت و بۆ دەست پێکردنی ساڵی ٩٧٢ دوو چرکە چاوەڕوانی کرا [٦].

لەمەی سەرەوە بۆمان دەرئەکەوێ، ئەگەر بونەوەر ئەزەلی بوایە ئێستا هەموو پارچەکانی لە سوڕاندنەوە ئەکەوتن و ئەم زەویەی ئێمەیش – کە پارچەیەکی ئەم بونەوەرەیەو لەگەڵ هەموو پارچەکانی تری بە یەك یاسا ئەگەڕێن – لە خولاندنەوە ئەکەوت و ئەو لایەی بەرەو هەتاو ئەوەستا ڕۆژێکی سەرە مڕولاکەی تری شەوێکی سەرە مڕ ئەبوو... سوڕاندنەوەی زەوی و پارچەکانی تری ئەم بونەوەرە بەڵگەن لەسەر بونی سەرەتایەك بۆ هەموو ماددەکان و پارچەکانی تری بونەوەر [٧].

٢. هەموو زاناکان لەسەر ئەو ڕایەن کە (گەرمی) یەکێکە لە هۆ سەرەکیەکانی مانەوەی ئەم بونەوەرە، وە هەر ئەو زانایانە بۆیان دەرکەوتووە هەموو پارچەکانی بونەوەر بەرەو ساردبونەوە ئەڕوات و بەپێی یاسای دووهەمی دینامیکای گەرمی [٨]

---

[٦] ایماننا بالله بين فكر المطلق و القران العظيم ، الأستاذ محمود غريب ، ص٢ .

[٧] سەیری کتێبی گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ، لا ١٨٦ (جزمی یەك) بکە .

[٨] سەیری کتێبی گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ، لا ١٨٦ بکە.

(Second law of thermo dynamics) گەرمی لە تەنە گەرمەکانەوە ئەڕوات بۆ تەنە ساردەکان هەتا پارچەکانی لە پلەی گەرمیدا وەکو یەکیان لێ دێت،پاشان بەرەو ساردبونەوە – هەموویان – دەست پێ دەکەن . مانەوەی گەرمی لە بونەوەردا تا ئێستای ئێمە مانای بوونی سەرەتایەکە بۆ دروست بوونی بونەوەر، چونکە ئەگەر بونەوەر ئەزەلی بوایە ئێستا دەمێك بوو پلەی گەرمای ئەگەیشتە (٢٧٣-) لە ژێر سفری سەدیەوە، کە پێی ئەوترێت (سفری پەتی = الصفر المطلق) و زەویش نەئەما چونکە لەم پلەدا وزە ون ئەبێت.

٣. هەموو هەتاوەکان و ئەستێرەکان لە گۆڕانێکی سەرە مردان و ئەو وزەیەی بڵاوی دەکەنەوە وەکو تەقینەوەی بۆمبایەکی هایدرۆجینی وایە لە بارستاییەکەیان کەم ئەبێتەوە چونکە بارستایی- وزە \ چوارگەی خێرایی تیشك

خۆ ئەگەر ئەزەلی بوایە ئێستا بارستایی هەتاوەکان و ئەستێرە وزە دارەکان نەئەماو هەموویان ئەبون بە وزەو بڵاو ئەبونەوە... مانەوەی بارستایی هەتاوەکان و ئەستێرە وزە دارەکان (نجوم) مانای بونی سەرەتایەکە بۆ بونەوەر.

٤. زۆربەی . ئەگەر نەڵێین هەموو زاناکان باوەڕیان بە سەرەتایەك بۆ دروستبونی بونەوەر هەیەو باوەڕیان بەوە هەیە کە نە

بونەوەرو نە هیچ ماددەیەك ئەزەلی نییە، تەنانەت هەندێك لە زاناكان تەمەنی بونەوەر دائەنێن بە (٥,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ و تەمەنی زەویش دائەنێن بە نزیكەی (دوو هەزار ملیۆن ساڵێك)، وە زانایان بۆ دۆزینەوەی تەمەنی بونەوەر چەند رێگایەكی زانیاریان هەیە بە تایبەتی بۆ ئەم مەبەستە كەڵكێكی گرنگ لە چەندێتی و مانەوەی نێوان گۆڕانی ماددەی یۆرانیۆم بۆ قوڕقوشم وەرئەگرن، چونكە رێژەی گۆڕاندنی یۆرانیۆم بۆ قوڕقوشم و كات و ماوەی گۆڕینەكە زیاد و كەم ناكات، لەهەر پلەیەكی بەرز یان نزمی گەرمادا هەبێ و هەرجۆرە گۆڕانێكی بەسەردا بڕوات[٩].

٥. ئێمە لە ڕۆژانی ژیانمانداو بە گەواهی زاناكان ئەبینین چۆن كەهەر ماددە كەم ئەكات و ئەچێتە سەر وزە.. تا ئێستایش لە سەرچاوەیەكی ڕاستەوە نەبیستراوە كە وزە ببێتەوە بە ماددە.. تەنانەت ئەم هەموو دەسەڵات و هێزەی سەدەی بیست نەیتوانیوە تاقە ئاتۆمێكی ماددە كە بووبێت بە وزە بیگەڕێنێتەوە بۆ ماددە.. ئەمەیش ئەوە ئەگەیەنێت ڕۆژێك دێت هەموو ماددەكان ببن بە وزەو ماددە نەمێنێ و هیچ دیمەنێكی

---

[٩] الاسلام یتحدی ص٧٦ .

بونــەوەرو ژیــان نــەمێنێ، خــۆ دیــارە هەرچــی کۆتــایی هــات.. سەرەتایشی بووە[10].

٦. وزە بریتیە لە توانای (جوڵە - حرکە)... هـەموو بونـەوەریش لـە ئـاتۆم پێکهـاتووە، وە ئـاتۆمیش لـە ئـەلیکترۆن و پرۆتـۆن و نیــوترۆن پێکهــاتووە، ئــەلیکترۆن بــە دەوری نــاوك (نــواة) ئەسوڕێتەوە بە تیژیەکی سەرسوڕهێنەر بەهۆی ئەم سوڕاندنەوە ئـەم دیمەنـە جوانـەی بونـەوەر بـەدی ئەکـەین... خـۆ ئەگـەر ئـەم سـوڕاندنەوە نەبوایـە (نـاوك) ئەلیکترۆنـەکانی ڕا ئەکێـشا بـۆلای خــۆی و قــەوارەی بونــەوەر بەشــێوەیەك ئەچــووەیەك و بــچوك ئەبویـەوە بـە ئەندێشەی کەسدا نایـەت، زاناکان ئـەڵێن قـەوارەی گۆی زەوی بەقەد هێلکەیەکی لێ ئەهات[11].

---

[10] هەرچەندە لەم شەوانەی دواییدا و لە بەرنامەی (العلم للجميع) لە تەلەفزیۆنی کەرکوکـەوە گوێمـان لـە مامۆسـتا (کامـل دبـاغ) بـوو لەگـەڵ دکتۆرێـك ئـەدوا دکتۆرەکە وای پیشان ئەدا کە وزە ئەگەڕێتەوە بۆ ماددە ، بەڵام شیتەڵکردنەوەی دکتۆرەکە لە چوارچێوەی (تیۆر) دەرنەئەچوو .

[11] الله سبحانە و تعالى ، الأستاذ صلاح الدين مجيد ، ص١٠ .

وەکو لە پێشەوە وتمان وزە بریتیە لە توانای جوڵە خۆ دیاریە کە وزە لەناو ئەچێ [12] . خاڵی دوهەمی ئەم باسەمان دووبارە بخوێنەرەوە – کەواتە ماددەیش لەناو ئەچێت چونکە (وزە = بارستایی × چوارگەی خێرایی تیشك)، کەواتە ماددە کەم ئەکات و هەرچیش کەمی کرد سەرەتایەکی هەیەو ڕۆژێك بووە کە نەبووبێت... بەم خاڵانەی پێشوو بەو جۆرە زانیاری بۆی سەلماندین کە بونەوەر سەرەتایەکی بووەو ڕۆژێك بووە کە نە بونەوەرو نە هیچ ماددەیەك نەبووە...جا ئێستا با بزانین ئەم بونەوەرە چۆن دروست بووە و و هۆی دروست بونەکەی چی بووە..؟ چ هێزێك توانیویێتی ئەم بونەوەرە لە نەبونەوە بگوێزێتەوە بۆ جیهانی بون (الوجود)..؟ وە ئایا ئەو هێزە خوایە یان سروشتە یان ڕێکەوتە، یان شتێکی ترە؟!.

هۆی دروست بونی بونەوەر چی بووە ؟

بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە فەیلەسوف و زاناکانی جیهان هەر لە دێرین ڕۆژگارەوە هەتا ئەمڕۆ چەند تیۆرێکیان لەم بارەوە بووە... بەڵام ئەگەر هەموو وتەکانیان بدەین لە بێژنگی ژیری لەم چوار کۆمەڵە و تیۆرانە دەرناچن:

---

[12] سەیری کتێبی زیندەوەرزانی پۆلی چوارەمی ئامادەیی گشتی چاپی سێهەم ، ساڵی ١٩٥٧ ، ل١٢ بکە .

١ـ کۆمەڵەی یەکەم ئەڵێن: ئەم بونەوەرە (بێ یاسایە) واتە هەرەمەکیەو هیچ یاسایەکی تایبەتی نییە بۆ جیهان و بونەوەری بێ یاساش پێویستی نە بەخواو نە بەهێزێکی هەڵسوڕێنەر نییە.

٢. کۆمەڵەی دووەم ئەڵێن: ئەم بونەوەرەو ئەم دیمەنە ناوازەیە بە (ڕێکەوت) دروست بووە.

٣ـ کۆمەڵەی سێیەم ئەڵێن: (سروشت = طبیعة) ئەم بونەوەرەی دروست کردووە.

٤. کۆمەڵەی چوارەم ئەڵێن: (خوا)یەکی بە دەسەلاَت و توانا دروستی کردووە.

تیۆر(کۆمەڵە)ی یەکەم ـ (بونەوەر بێ یاسایە)

هەندێ لە فەیلەسوفەکان لە کۆن و نوێدا لایان وابووە ئەم دیمەنەی بونەوەر هیچ یاسایەکی تێدا نیەو بریتیە لە ئاشوبەو هەڕەمەکی، یەکێ لەو فەیلەسوفانەی کە خاوەنی ئەم تیۆرەن (سارتەر - Sartre)ە.

بەلاَم باسەیرێکی ئەم بونەوەرە گەورەیە بکەین هەر لە بچوکترین پارچەی ئەم بونەوەرە کە (ئاتۆم)ە هەتا گەورەترین پارچەی کە (کەشکەشان - مجرە)ە و بزانین کامەیە هەڕەمەکی ئەم بونەوەرە ؟..

له ئاتۆمدا هیچ ئه‌لكترۆنێك ناگوێزرێته‌وه بۆ خولگه‌یه‌كی تر هه‌تا (بارگه - شحنه) یه‌كی نه‌درێتێ كه به‌رامبه‌ر بێ به هێزی جوڵه‌كه‌ی به ده‌وری ناوكدا.

له كه‌شكه‌شانه‌كاندا به هه‌زاران هه‌تاو و ئه‌ستێره له‌ناو ئه‌چێ و هه‌زاران هه‌تاو و ئه‌ستێره‌ی تر په‌یدا ئه‌بن، به‌لاّم هه‌موویان به‌پێی ئه‌ندازه‌یه‌كی زۆر ورد و یاسایه‌كی نه‌گۆڕاو [١٣].

خۆ ئه‌گه‌ر سه‌یری هه‌ر پارچه‌یه‌ك له پارچه‌كانی ئاسمان بكه‌ین ئه‌بینین هه‌ریه‌كه‌یان خولگه‌یه‌كی تایبه‌تی خۆی هه‌یه‌و هه‌تا هه‌تایه ناكه‌وێت له هیچ ئه‌ستێره‌ییه‌كی تر... زاناكان ئه‌ڵێن كۆمه‌ڵه‌ی خۆر به خۆیی و كۆمه‌ڵه‌كه‌یه‌وه به ده‌وری كه‌شكه‌شانی (ڕێگای كاكێشان - درب التبّان) دا ئه‌سوڕێنه‌وه، دیسان ئه‌م كه‌شكه‌شانه گه‌وره‌یه به‌و هه‌موو ئه‌ستێره‌و هه‌تاوانه‌ی هه‌یه‌تی به ده‌وری خۆیدا ئه‌سوڕێته‌وه كه ئه‌وه‌نده فراوانه به (٢٠٠ ملیۆن) ساڵی تیشكی ئه‌مجا ده‌وره‌یه‌ك ته‌واو ئه‌كات ... له كاتی ئه‌م سوڕاندنه‌وه‌یه‌دا له‌گه‌ڵ كه‌شكه‌شانێكی تر – له خۆی

---

[١٣] سه‌یری الروح و الجسد ، للكتاب الاسلامي العلمي د.مصطفى محمد ص ٧٤ بكه .

گەورەتر یان بچوکتر – دا تێکەڵ ئەبێ، بێ ئەوەی هیچ ئەستێرەیەکی هیچکامێکیان لەوی تریان بکەوێت [١٤] !!

خۆ ئەگەر سەیرێکی زانیاری لاشەی خۆمان بکەین بۆمان دەردەکەوێت کە چۆن هەموو پارچەیەك بەڵکو هەموو (خانە)سێلێك ئەرکی سەرشانی خۆی بە یاسایەکی زۆر ورد بەجێ ئەهێنێ، بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر [١٥].

ئەم یاسا جوانەی لە بونەوەردا بەدی ئەکرێت، هیچ ژیریەك نیە کڕنوشی بۆ نەبات و ددانی پێدا نەنێت... مەگەر مرۆڤێك نەخۆش (نەخۆشی بیروباوەر) بێت.

تەنانەت ئەو مادده ڕەق و تەقەی هیچ جۆرە هەستێکی نیە، مل کەچە بۆ ئەو یاسا ناوازەیە.

ئاو... کاتێ هاتە کوڵ ئەتوانین بڵێین پلەی کوڵاندنی ١٠٠ سانتی گرادە) بێ ئەوەی سەیری گەرمی پێو (تەرمۆمەتر) بکەین، چونکە پاڵەپەستۆی هەوا (٧٦٠) ملم جیوەیە خۆ ئەگەر پاڵەپەستۆی هەوا کە کەمتر بوو ئەو کاتە پێویستی بە وزەی کەمتر هەیە بۆ پاڵ پێوەنانی گەردەکانی ئاوەکە و گۆڕانی بۆ

---

[١٤] الاسلام يتحدى ص ٥٨ .

[١٥] گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ل٥٣ بخوێننەوە .

دۆخی هەڵم... ئا بەم شێوەیە ئاو کە ماددەیەکی بێ هەست و بێ گیانە گەردن کەچە بۆ یاسایەکی تایبەتی لەم بونەوەرەدا.

ئەگەر زاناکان بە وردی سەیری بونەوەر بکەن و چاودێری بکەن... بەهۆی ئەو یاسا ناوازەیەی لەم بونەوەرەدا هەیە ئەتوانن زۆر شت پێش ڕوودانەکەی، چۆنێتی ڕووداوەکەو شوێنی و ڕۆژو کاتژمێری ڕووداوەکە دەستنیشان بکەن.

بەهۆی تیۆری گەردونی (نیوتن)ەوە زانایان - ئادمز- وە - لاڤرییر - توانیان مژدە بدەن بە بەدی کردنی ئەستێرەیەکی تازە لە کۆمەڵەی خۆردا... کەچی هەروایش بوو لە ڕوانگەی بەرلین لە شەوێکی ساڵی ١٨٤٦ دا بە پێی دەستنیشانکراوی ئەوان ئەو ئەستێرەیە ئێستا پێی ئەڵێن (نیپتۆن) و لە کۆمەڵەی خۆردا دۆزرایەوە.

(وە زانایان ئەڵێن ڕۆژی ١٩٩٩/٨/١١ - واتە پاش ٢٢ ساڵی تر خۆر ئەگیرێ)[١٦] ئەمە هەواڵێکی درۆ نوقلانەیەکی بێ بەڵگە نیە... بەڵکو ئەو یاسا وردە سەرسوڕهێنەرەی لەم بونەوەرەدا هەیە ئەم شتانە بە ماوەیەکی زۆر پێش ڕودانەکە بە زاناکانی ڕائەگەیەنێ... ئەم بونەوەرە شانۆی یاسا و ڕژێمێکی زۆر وردە... هەموو شتێك سنورێکی تایبەتی خۆی بۆ دانراوە و

---

[١٦] الاسلام يتحدى ص٦٩ .

هەرچی لەو سنورەی خۆی دەرچوو ماناى لە یاسا دەرچوونە و شایەنی سزایە... بۆ نمونە:

لەم ساڵانەی دواییدا لە . ئوستراليا . دا جوتیارەکان جۆرە گیایەکی دڕکاوی – چەشنێك لە زریسك کە پێی ئەڵێن . Cactos. یان چاند بۆ پەرژینی کێڵگە و باخەکانیان [17]... بەلآم ئەم زریسکە لەبەر ئەوەی دڕکەکەی زۆر تیژو چڕ بوو هیچ گیانەوەرێك و کرمێك نەیئەخوارد.... ئەمیش بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر پەرەی ئەسەند، ئەم دڕکە لە باتی ئەوەی پەرژینی باخ بێ و چێنراوەکان بپارێزێ لە زیان، کەچی خۆی هەموو کێڵگەکەی داپۆشی و هەموو کشتوکاڵی جوتیارەکانی لەناوبرد و مەترسی – ئوستراليا – ی داگیرکرد، بە کشتوکاڵیشەوە نەوەستا بەڵکو هێرشی هێنایە سەر ئاوایی و شارەکان، خۆ چاندنی دانەوێڵە شتێکی ستەم نەبوو... بەهیچ جۆرە دەرمانێکی کیمیاوی و کۆششی پسپۆڕانی شارەزای کشتوکاڵ چارەسەر نە ئەکرا... هەتا زانایانی گیانداران توانیان کرمێك بدۆزنەوە کە ئەو کرمە تەنیا بەو زریسکە ئەژیاو هیچی تری نە ئەخوارد ئەو دڕکە نەبێ... ئەو کرمەیش زۆر زوو پەرەی ئەسەند زۆر ئەبوو هیچ زیندەوەرێکی ئوسترالی دژی نەبوو...

---

[17] العلم يدعو للايمان – ا ، كريسۆن ص١٥٩ ، ط٥ .

هەتا بە ماوەیەکی کەم کرمەکە زاڵ بوو بەسەر ئەو درکە ناڵەبارەداو وڵاتەکە ڕزگاری بوو، ئەوەیە بۆ دانانی ڕێژەیەکی نەگۆڕاو لەم بونەوەرەدا.

کەواتە ئەوانەی ئەڵێن ئەم بونەوەرە بێ یاسایە و جیهانی بێ یاساش خوای نیە ئەوانە هەموو ڕاستیەکیان پێشێل کردووە زانیاری و ژیری ئەیانخەن بەدرۆوەو تیۆرەکەیان بێ بەڵگە ئەمێنێتەوە.

تیۆری دووهەم: بونەوەر بە ڕێکەوت دروستبووە

تیۆری دووهەم لە پوچیدا هیچی کەمتر نیە لە تیۆری یەکەم چونکە ئەمانیش ئەڵێن... ئەم بونەوەرە یاسای تێدایە بەڵام ئەم یاسا و دیمەنە شیرینەی بونەوەر بەڕێکەوت دروست بووە.

هەرچەندە ئەم تیۆرەمان وا تێکشکاند کە ڕێکەوت پەرستەکان کەمێك شەرمیان بێتەوە، ئیتر ڕەوا نیە هیچ نرخێك بۆ (ڕێکەوت) دابنێن، چونکە ئەوەی کتێبی – ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا[18] ی بە وردی خوێندبێتەوەو مەبەستی دۆزینەوەی ڕاستی بێ، تازە لەو بڕوایەدا نیم بە هیچ جۆرێك هێمای ئەو تیۆرە هەڵەیە لە مێشکیدا مابێت... بەڵام لێرەشدا تاقی کردنەوەیەکی زانیاریتان

---

[18] لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کوردە و ساڵی ١٩٧٦ بڵاوی کردەوە.

ئەخەمە پێش چاو بۆ ئەوەی بزانین نرخی ڕێکەوت چەندە لە دروست کردنی بونەوەردا.. ؟

زانایەکی سویسری بە نێوی (چارلز یوگین گای)[19] هەڵسا بە تاقیکردنەوەیەکی ماتماتیکی بۆ دۆزینەوەی ڕێژەی ڕێکەوت لەم بونەوەرەدا.

زۆربەمان ئەزانین کە (پرۆتین) لەو ماددە تێکەڵییە بناغەییانەیە هەموو خانەیەکی لێ پێك دێ... وە پرۆتین خۆیشی لە کاربۆن و هایدرۆجین و نایترۆجین و ئۆکسجین و گۆگرد و... هتد... پێك هاتووە... وە ژمارەی ئاتۆمەکانی بریتی یە لە (٤٠,٠٠٠) ئاتۆم لەتاقە گەرد (Á)ێکی پرۆتینیدا. خۆ دیاریشە کە توخمەکانی کیمیاوی لە بونەوەردا بریتین لە (١٠٢) توخم... جا ئەگەر بە شێوەیەکی هەڕەمەکی پرژو بڵاوببێتەوە و بمانەوێ بزانین چۆن بە شێوەی ڕێکەوت ئەم توخمانە کۆ ئەبێتەوە و تاقە یەك گەرد (مولیکۆڵ)ی پرۆتینی بە ڕێکەوت دروست ئەبێ.

زانای ناوبراو هەڵسا بە تاقیکردنەوەیەکی ماتماتیکی فراوان بۆ دۆزینەوەی ئەنجامی ئەم مەبەستە... سەیری کرد تەنیا بۆ

[19] ÇáØÈíÚÉ ÚáãÇÁ و الایمان بالله ، فرحان البغدادي ص١٦ .

دروستبونی ئەم گەردە پێویستمان بە ملیۆن جار ئەوەندەی ئەم بونەوەرە ماددەی تر هەیە بۆ دروستبونی ئەم تاقە گەردە [٢٠]...

ئەمە لە بارەی ماددەو کەرەستەوە..... خۆ لە بارەی کاتیشەوە:

بۆ گونجانی یەکگرتنی ئەم ماددانە لەگەڵ یەکترو دروستبونی یەك تاقە – گەردە – پێویستمان بە ڕێژەی (١) بەرامبەر بە (١٠ توان ١٦٠) ساڵ هەیە، واتە ژمارەی (١٠) (١٦٠) جار بدرێتەوە لە خۆی، ئەوەندە ساڵمان ئەوێ بۆ دروستبونی – تاقە گەردێکی پرۆتینی – کە ئەم ژمارەیە لە هەموو تەمەنی بونەوەر زیاترە.

لەگەڵ ئەوەشدا کە پرۆتین ماددەیەکی کیمیاوییە وەکو ماددەکانی تر و ژیانیشی تێدا نابێ هەتا نەبێتە پارچەیەك لە خانە (سێلْ)

ئەگەر بۆ دروستبونی گەردێکی بێ نرخ بەڕێکەوت بەو جۆرە بێ ! ئەی ئەبێ بۆ دروستبونی هەموو بونەوەر – هەر بەڕێکەوت – چەند کات و چەند کەرەستەمان بوێت.. ؟؟!!

تیۆری سێهەم :

---

[٢٠] سەیری تەفسیری (في ظلال القرآن) و ئایەتی (انا كل شئ خلقناه بقدر / سورة القمر) بکە

سروشت (طبيعة) ئەم بونەوەرەی دروست کردووە

خوێنەری بەڕێز بەو شێوە زانیاریە بۆمان دەرکەوت کە ئەم بونەوەرە سەرەتایەکی بووەو دیسان بۆمان دەرکەوت ئەم بونەوەرە بە یاسایەکی زۆر وردو قەشەنگ کار دەکات، هەر لە بچوکترین ئاتۆم هەتا گەورەترین کەشکەشانی گەردون.

وە ژیری و زانیاری هەرگیز ڕێی ئەوەمان نادەن بلێین ئەم یاسا ناوازەی بونەوەر بە ڕێکەوت دروست بووە. جا ئێستا با بزانین ئەم بونەوەرە بەم یاسا جوانەوە چۆن پێکهاتووە و دروست بووە.. ؟ یان سروشت دروستی کردووە وەکو هەندێك ئەڵێن، یان هێزێکی بەدەسەلات تر لە سروشت دروستی کردووە.

لێرەدا ئەڵێم بەداخەوە کە زۆربەی لاوەکانمان وەکو توتی فێری چەند وشەیەك بون ئەیڵێنەوەو لەو بڕوایەدا نیم کە ئەو لاوانە لە مانای ڕاستەقینەی ئەو وشانە تێبگەن... یەکێك لەو وشانە، ئەوەیە کە ئەڵێن (سروشت ئەم بونەوەرەی دروست کردووە) یان ئەڵێن (سروشت ئەوەی بە فلانە شت بەخشیوە). با ئێستا بزانین سروشت چییە ؟.. ئایا ئەتوانێت شت دروست بکات یان شت ببەخشێت ؟..

ئەگەر بە تەرازویەکی زانستیانە وشەی (سروشت) بکێشین سەیر ئەکەین لەم سێ واتایەی خوارەوە دەرناچێت:

- سروشت یان بریتیە لەو کۆمەڵە ماددەو ئاتۆم و توخمانەی کە ئەم بونەوەرە فراوانەیان لێ پێك هاتوون.

– یان بریتیە لە هێزێکی بە دەسەڵاتر لە ماددە، بەڵام هەڕەمەکی کارەکانی ئەکات، واتە یاسایەکی تایبەتی نییە چونکە سروشت هێزێکی – شەلم کوێرم ناپارێزمە – و کوێرانە پەل ئەهاوێ.

- یان سروشت بریتیە لە هێزێکی بە دەسەڵات تر لە ماددەو زاناو تواناو ئاگادارە لە هەموو هەڵسوکەوتێکی پارچەکانی بونەوەر.

وە ئێستایش با بزانین بە کام واتایان – سروشت – ئەتوانێت شت دروست بکات و ئەبێتە دروستکەری بونەوەر:

١. با ببینە سەر واتای یەکەم و گریمان هەر ئەم ماددانەی بونەوەر خۆیان دروستکەرو هۆی دروست بونی ئەوی تریانن (بەو واتایەی کە – سروشت – ماددە بێت).

ئەگەر نمونەی هەرچی ماددە هەیە لەم بونەوەردا وەربگرین و لە تەرازووی ژیریدا بیانکێشین سەیر ئەکەین بەرزترین ماددەو سەرکەوتوو ترین ماددەو ئاڵۆزترین ماددە بریتیە لە مۆخی مرۆڤ

[21]... مـۆخی ئـادەمیزاد بـەرزترین و نـەرمترین ماددەیـە لـەم بونەوەردا.

خـۆ بـەم خالآنـەی خـوارەوەدا کـەم دەسـتی و هەسـتی ئـەم مۆخـەمان بـۆ دەردەکـەوێت . کـە بـەرزترین ماددەیـە – هـەر لـە کارەکەی خۆیدا چ جای ئەوەی بتوانێت شت دروست بکات یان شت ببەخشێت:

ا. زاناکـان توانیـان ئامێرێـک دروسـت بکـەن و بـەهۆی ئـەو ئامێرەوە هەرچـی ڕووداوێـك بکەوێتـە سـەر مـۆخ و ئـەو ئامێرە ئاگاداری زاناکان بکات و هەر ئامێرەکە خۆیشی بینوسێت .

ئەو خاوەنی مۆخە هەرچی جوڵەیەکی بکردایە یان کاغەزێکی بدڕاندایە یان ئەندامێکی لەشی بجولاندایەو هەر جۆرە شتێکی بکردایە ئەم ئامێرە ئاگاداری زاناکانی ئەکردو هێمای ئەو کارەی ئەدا... بەلاّم چەندە هەوڵیاندا بۆ ئەوەی هێمای کارە بیریەکان و چالاکی بیرەوەری (نشاط فکري) یەکانی بدات، نەیئەتوانی، کەواتـە بۆ هـەر کارێك پەیوەندی بـە جیهانی ماددیەوە هەبوایـە هێمای ئەدا بەلاّم بۆ کارێك پەیوەندی بە بیرکردنـەوەوە هەبوایـە

---

[21] مامۆستا عمر تۆفیق لە کتێبی – یەکبوون – ل١٠ دا ئەڵێ (مێشك بەرزترین و بەنرخترین پلەی ماددەیە بەلاّم مامۆستا عمر دروستکەری مێشك ناو ئەنێت (گەردون) و ئەڵێت (کە دەستی گەردون دروستی کردووە). دەستی گەردون !!.

ئامێره‌كه‌ ڕا ئه‌وه‌ستا [22]. ئه‌مه‌یش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه‌ چونكه‌ مۆخ ته‌نها بریتیه‌ له‌ ئاوێنه‌یه‌ك بۆ جیهانی ژیری و بیركردنه‌وه‌ و، مۆخ ژیری نیه‌.... ته‌نانه‌ت بۆ هه‌ڵسوڕاندنی كاره‌كه‌ی خۆیشی – كه‌ بیركردنه‌وه‌یه‌ – پێویستی به‌ هێزێكی میتافیزیكیه‌ كه‌ ئه‌ویش ژیری (عقل)ه‌ .

ب. پاش ئه‌وه‌ی كه‌ پزیشكه‌كانی برینساز (الجراحین) توانیان ده‌ستكاری مۆخی مرۆڤ بكه‌ن و ئه‌گه‌ر له‌ كار كه‌وتبێت لێی ببڕن و لێی فڕێ بده‌ن... جا له‌گه‌ڵ ئه‌و به‌ هه‌زاران نه‌خۆشه‌ی له‌ مۆخیان بڕدراوه‌و فڕێ دراوه‌، هیچ توشی كه‌م بیری یان شت له‌ یاد چوونه‌وه‌ نه‌بون... خۆ ئه‌گه‌ر ڕاست بوایه‌ بیره‌وه‌ری تۆماری سه‌ر مۆخ بوایه‌ ئه‌بوایه‌ به‌ لابردنی هه‌ر پارچه‌یه‌ك مۆخ له‌ مێشك ئاده‌میزاد كه‌لێنێكی گه‌وره‌ی له‌ ئه‌رشیفی بیره‌وه‌ری مرۆڤدا دروست بكردایه‌... كه‌چی واش نیه‌ و... هیچ توشی شت له‌یاد چوون نابێت [23]... كه‌واته‌ ژیری مۆخ نیه‌و بالاَ ده‌ست تره‌ له‌ مۆخ و مۆخ خۆی ده‌سته‌وسانه‌ له‌ هه‌ڵسوڕاندنی كاره‌كه‌ی خۆیدا كه‌ بیركردنه‌وه‌یه‌ به‌هۆی ژیریه‌وه‌ ئه‌بێت كه‌ ژیریش تیشك و پرشنگی گیانه‌.

---

[22] ايماننا بالله بين الفكر المطلق والقرآن العظيم ، للشيخ محمود محمد غريب ، ص٨ .

[23] سه‌یری كتێبی گه‌شته‌كه‌م له‌ گومانه‌وه‌ بۆ باوه‌ڕ ل٢٦ بكه‌ .

ج. جا ئەگەر بەنرخترین و بە دەسەلاتترین مادده لە بونەوەردا بەو جۆرە بێت ئیتر ئەبێت چ ماددەیەك هەبێت بتوانێت شت دروست بكات !! ؟؟. دیاریە كە هیچ ماددەیەك نە ئەتوانێت شت دروست بكات یان خۆی دروست بكات وە نەئەتوانیٚ شت ببەخشێت.

د. كاتیٚ ئێمە ئەڵێین ئەو شتە خۆی خۆی دروست كردووە، مانای ئەوەیە ئەبێت لە نەبونەوە خۆی خۆی هێنابێتە بون... بەلاّم شتێك كە خۆی نەبێت چۆن ئەتوانێت لە جیهانی بوندا پەل بهاویٚ ؟

هـ. تا ئێستا چەند جار زاناكانی سەردەم هەوڵیانداوە بۆ ئەوەی بتوانن تاقە (خانە - سێلٚ - خلیة)یەكی زیندوو دروست بكەن.. بەو هەموو زانیاری و دەسەلاّت و ژیری ئەلكترۆنی سەدەی بیستەوە و بەو هەموو كەرەستە زۆرەی لەبەردەستیاندا هەیە، نەیانتوانی تاقە خانەیەك دروست بكەن.. ئایا ماددەی بیٚ ژیری و وێلٚ چۆن ئەتوانیٚ خۆی خۆی دروست بكات.. ؟ یان بەرێكەوت دروست ئەبیٚ.. ؟ لەم بەڵگە زانیاریانەی سەرەوە بۆمان دەرئەكەوێت كە هەرگیز مادده ناتوانێت خۆی خۆی دروست بكات.

کەواتە ئەو سروشتەی بتوانێت شت دروست بکات نابێت مادده بێت بەڵکو ئەبێت هێزێکی ئەودیوو مادده (ما وراء المادة) بێ.

٢. وا زانیاری سەلماندی کە سروشت ئەگەر دروستکەر (خالق) بێت، ئەبێ هێزێکی بە دەسەڵاتر بێ لە ماددەو هەڵسوڕێنەری مادده بێ... جا با بزانین ئەو هێزە هێزێکی داناو بەتواناو بیسەرە، یان هێزێکی نابیناو کەڕو کوێرە کە ئەمەیش مەبەستی وشەی – سروشت – لای ئەوانەی ئەیانەوێ خۆیان بە وشەی (خوا) کەڕ بکەن و خوایەکی نابیناو کەڕو کوێری وەکو (طبیعة)یان بۆ خۆیان تاشیوەو لە باتی (هوبەل و عوززا)کەی ئەوسا داوای هەموو شتێك و چاوەڕێی هەموو شتێك لەو (طبیعة)وە ئەکەن. داروین (Darwin) لە کتێبی – التطور– دا ئەڵێ (سروشت هەموو شتێك دروست ئەکات و دەسەڵاتێکی بێ سنوری هەیە) وە دیسان هەر لەو کتێبەیدا ئەڵێ (سروشت کوێرانە پەل ئەهاوێ و دوورە لە هەموو یاسایەکەوە) [٢٤].

---

[٢٤] کتێبی (ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا ل٣٩) وتومە داروین باوەڕی بە بونی خوا بووەو لە کتێبی (قصة الایمان – ندیم الجسر ص١٨٧ – ١٨٨) دا وەرمگرتووە ، ئەوە ڕاستە بەڵام ڕاستتر ئەوەیە لەم دواییەدا صەهیۆنیزم توانیان داروین و بیردۆزیەکانی بکڕن و بەکاری بێنن بۆ ڕوخاندنی هەموو ئاینێك سەیری کتێبی (نظریة داروین بین الفکر والقرآن ، محمد علی الفلاحی ص٩) بکە . لە دوای ئەو کڕین و فرۆشتنە ئیترلە

ئەمە نەك تەنیا داروین و قوتابیانی داروین ئەم بتەیان بۆ خۆیان تاشیوەو لە جێی خواکەیان دایان ناوە، بەڵکو زۆر لە ئێمەیش کە شوێنکەوتەی ئەوانین و لە هەموو شتێکدا یەکسەر لاساییی ئەوان ئەکەینەوە ئەم خوایەمان بۆ خۆمان تاشیوەو هەر بە منداڵی ساواکانمانی پێ گۆش ئەکەین و بەم وشە بت پەرستیە زۆربەی کتێبەکان و لاپەڕەکانی گۆڤار و ڕۆژنامەو چاپەمەنیەکانی تریش ناواخن خراون و پڕ کراون.

منیش ئەڵێم:

أ. وا ئێمە کۆنە پەرست و دواکەوتوین... بەڵام با ئەو پێشکەوتوو ڕۆشنبیرانەی ئێمەو ئەوانەی ئەورروپاش پرسیار بکەن لە پیاوە ژیرەکانیان و لە مامۆستا پرۆفیسۆرەکانیان و خاوەنانی شەهادەی دکتۆرایان... چونکە ئەوان بیر تیژن هیچ قسەیەك ناکەن و هیچ وتەیەك لە دەمیان ناترازێ هەتا جێگای وتەکەیان نەکەنەوە و بە تەرازوی زانیاری نەیکێشن با پرسیاریان لێ بکەن و بڵێن: ئەو سروشتەی کە خۆی کارەکانی هەڕەمەکی بێت و دووربێت لە ژیریەوە چۆن ئەتوانێت ئێمەی

ئاینی باو باپیری کە - فلایی - بوو پەشیمان بویەوەو باوەڕیشی بە بونی خوا نەما و لە پەنای سروشت گەریداو بەناوی زانیاریەوە إلحادی بلاّو ئەکردەوە هەتا دۆخێکی سازگار بۆ جۆرەکان ئەنجام بدات .

خاوەن ژیری دروست بکات.. ؟ ئەو کە خۆی ژیری نیە چۆن ئەتوانێت ژیری ببەخشێت بە ئێمە.. ؟ کەسێك خۆی شتێکی نەبێت چۆن ئەتوانێت لێی ببەخشێت..؟ چۆن ئەبێت دروستکراو بەرزتر بێت لە دروستکەر.. ؟ ئەو مرۆڤەی کە سروشت دروستی کردووە و شتی پێ بەخشیوە، هەموو هەڵسوکەوتێکی بە پێی یاسایەکی ڕێك و قەشەنگ و وردە، کەچی خواکەی – سروشت = (شەرم کوێرم ناپارێزم) کارەکانی ئەکات... ئەمە ڕاستە.. ؟ !

ڕاستیەکەی ئەمە ئەو هەتیتەیە بوو ئەوروپاییەکانی تێکەوت کاتێ لە دەستی چەپەڵی کڵێسەو پیاوانی کڵێسە هەلاتن و باوەڕیان بە خوا نەما، ئەمجا خوایەکیان بۆ دروستکەری بونەوەر تاشی و ناویاننا (سروشت).

ب . ئەگەر چاوێك بخشێنینەوە بە تیۆری یەکەمی باسەکەمان (بونەوەر بێ یاسایە) و – کە نەختێك لەسەر یاسای بونەوەر دووایین – وە ئەو یاسا ڕێك و ناوازەیەی لەم بونەوەرەدا هەیە، بیخەینە تەرازووی ژیریەوە – خۆشمان بێ هۆش نەکەین – و بە ژیریەکی بێ لایەن سەیری ڕاستی مەسەلەکە بکەین و بڕیار دەربکەین بەرامبەر وشەی – سروشتی دروستکەری بونەوەر- لەو باوەڕدا نیم هەرگیز ژیریمان ڕێگەی ئەوەمان بدات بڵێین، سروشتێکی دوورلە یاساو کەڕو کوێر بتوانێت ئەم بونەوەرە پڕ

لەیاسا ڕێکو پێکە ئەنجام بدات و دروستی بکات... ژیری ئەڵێ هەموو کات ئەبێ نەخشەی دروستکردنی خانویەك بە مێشکی خاوەن ژیریەکدا بێت – گەرچی کەرەستەکەیشی ئامادە بێت – ئەمجا ئەو ژیرە دەست ئەداتە دروستکردنی خانووەکە، خانوویەکی سادەی بێ نرخ.. !! ئەی ئەم بونەوەرە فراوان و ناوازەیە پێش دروستکردنی پێویستی بە خاوەن ژیریەك و نەخشەکێشێك نیە.. ؟ ئێوەو ویژدانتان هەرگیز هێزێکی ئاڵۆزی دوور لە ژیری ئەتوانێت ئەم یاسا وردەو ئەم دیمەنە جوانەو ئەم وردەکاریە قەشەنگە دروست بکات.. ؟؟؟

بونی ژیریەکی بەهێز لەم بونەوەرەدا بە تایبەتی ژیری – عقل – ی ئادەمیزادو ئەم یاسا وردەی بونەوەر هەموو سروشت پەرستەکان ئەخاتەوە بە درۆیەوەو پێیان ئەڵێن (نابێت سروشتێکی بێ ژیری و هەڕەمەکی ئەم بونەوەرەی دروست کردبێت).

٣. بەم شێوەیە بۆمان دەرکەوت کە – سروشت – ئەگەر ماددەو کۆمەڵەی ماددە بێ ناتوانێ شت دروست بکات و ئەم بونەوەرە ئەنجام بدات... وە دیسان ئەگەر مەبەستیان لە (سروشت) هێزێکی میتافیزیکی یەو بەلام هەر بۆ ئەوەی لە وشەی (خوا) رابکەن ئەڵێن ئەم هێزە نابیناو کەرو کوێر و هەڵشەو واشەیە..

دیسان ئەم هێزەیش ناتوانیٚ – وەکو لە پێشەوە باسمانکرد – ئەو ژیریەی ئادەمیزاد و ئەو یاسا شیرینەی لەم بونەوەرەدا هەیە، دروست بکات.

لێرەدا هیچ چارەیەك نیە بۆ ئەوان تەنیا ئەوەندە نەبیٚ، کە خۆیان بدەن بە دەستەوەو بڵێن – هێزێکی بە دەسەلاٚتتر لە ماددەو بەهێزتر لە هەموو بونەوەر ئەم بونەوەرەی دروستکردووە و ئەو هێزەیش بینەرو بیسەرو زاناو بەتواناو ئاگادارە لە هەموو هەڵسوکەوتێکی پارچەکانی ئەم بونەوەرە هەر لە بچوکترین ئاتۆم هەتا گەورەترین کەشکەشانی گەردون... بەناچاری و بەزۆر ئەبیٚ ددان بەم ڕاستیەدا بنێن و بڵێن ئەبیٚ ئەو هێزە بەدەسەلاٚتە زاناو توانایە ئەم بونەوەرەی دروستکردبیٚ.

جا کاتیٚ من لە کتێبی (ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا ل٣٥) ئەڵێم (سروشت هەر مانای خوایە) و هەندیٚ لەوانەی نە بەژیری خۆیان بیر لە شت ئەکەنەوەو نە بە چاوی خۆیان سەیری شت ئەکەن و نەبە بیری خۆیان شت تەتەڵە ئەکەن ڕەخنەم لیٚ ئەگرن... من مەبەستم ئەو سروشتە زانا بە توانا بیسەرەیە لەم خاڵی سێهەمەدا باسمانکرد... کە ئەمەیش هەر (خوا)کەی خۆمان ئەگرێتەوە و تەنیا وشەی (خوا)یان گۆڕیوەتەوە بە ووشەی (سروشت)... گۆڕینەوەی وشەیە و هیچی تر.

کاتیٚ داروین ئەڵیٚ (سروشت هەموو شتێك دروست ئەکات و دەسەلاٚتێکی بیٚ سنوری هەیە)، ئایا ئەگەر وشەی (سروشت) بکوژێنینەوە و ووشەی (خوا) دابنێین تەواو دەرناچێت... ؟ کەواتە ڕاستە ئەمە ڕاکردن و هەلاٚتنە لە وشەوە بۆ وشە لە(خوا) وە بۆ وشەی (سروشت) ئیتر (داروین) و نمونەی داروین هیچ پاڵەوانیەتیەکی زانیارییان بەکارنەهێناوە تەنیا ئەوەندە هەیە خوای پەروەردگاری ڕاستیان گۆڕیوەتەوە بە بتێك – ئەویش تەنیا لە جیهانی ئەندێشەدا و – ناویان ناوە سروشت.

(خوا) ئەم بونەوەرەی دروستکردوە

لەو باسانەی پێشوودا کە گوێمانگرت لە زانیاری و ژیری بۆمان دەرکەوت سەرەتایەك بۆ دروستبونی بونەوەر بووەو ئەم بونەوەرە پڕ یاسا ناوازەیە زۆر دوورە لەوەی بە ڕێکەوت دروست بوو بێت، دیسان هەر زانیاری بۆی سەلماندین ئەو سروشتەی لای هەندیٚ نەزان و هەژار بە دروستکەری بونەوەری دائەنێن ئەگەر مادە بێت ناتوانیٚ شت دروست بکات و ئەگەر هێزێکی ئەو دیوی ماددەیش بیٚ هەرگیز ناگونجیٚ هێزێکی هەرەمەکی و بیٚ ژیری ناوبنێین – سروشت – و بیکەین بە خواو دروستکەری بونەوەر..

وە بینیمـان چـۆن زانیـاری و ژیـری زۆری کـرد لـە هـەموو سروشـت پەرسـتارەکان بـەوەی کـە ئـەبێ ئـەو هێـزەی ئـەم بونەوەرەی دروست کردبێ هێزێکی زاناو بەتواناو بە دەسەڵاتتر بێ لە هەموو خاوەن هێزێك، کە ئەویش هەر خوای گەورەو پەروەردگاری توێ توێی دڵیت..

ئەی خوای گەورە هەر تۆی خاوەنی بەرزترین و پیرۆزترین ناوەڵناو (صفە)ێکی خوایەتی و شایستەی ئەوەی نەك شەو و ڕۆژی پێنج جار کڕنوشیت بۆ بەرین بەڵکو و هەموو تەمەنمان بەلارە ملێیی و گەردەن کەچییەوە نێو چاومان بساوێنە تۆزو گەردی مزگەوتەکانت و دڵمان بە تروسکاییەك لە نێرراوەو پیرۆزی (قورئان) ەکەت ڕوناك بکەینەوە.

ئەی خوای گەورە چۆن لەتاو دەسەڵات و هێزی تۆدا هەر بە زمان تەپ و تۆزو گڵ و خۆڵی کۆنترین مزگەوت و داروخاوترین پەرستگاکانت لە دواکەوتوترین لادێدا نەلێسمەوەو ڕوی زەرد و بەندایەتیم نەساومە ئەو بەرماڵە پیرۆزانە.

ئەی خوای گەورە ئەوانەی کە تۆ ناناسن، ئەگەر سەیری سادەترین دروستکراوەکانت بکەن زۆر بە ئاسانی تۆ – بەڵێ . هەر خۆت – بەدی ئەکەن و ئەتبینن.

بە منداڵی سەر لە ئێواران لەگەڵ هاوەڵەکانمدا ئەڕۆیشتین بۆ سەرشاخ و گردۆڵکەکانی پشتی (سیدصادق)ەوە و کە خۆرئاوا ئەبوو سەیری دیمەنی شەمشەمە کوێرەکانمان ئەکرد سەیرمان ئەکردن چۆن بەیەکدا ئەهاتن...

جاری وا ئەبوو پۆلێکی گەورە خۆیان ئەکرد بەنێو پۆلێکی لە خۆیان زۆرتردا بە تیژی بەناو یەکدا تێ ئەپەڕین، بێ ئەوەی هیچیان لەیەکتری بدەن، یان چەند جار بە دەستی ئەنقەست شەمشەمەکوێرەم ئەگرت و هەڵمئەدا بۆ تەلی تەلەفۆن یان دیوار، کەچی بە هیچ جۆرێك لێی نەئەدا... نەمئەزانی بۆچی ئەو شەمشەمە کوێرە نابینایە نادات لەو تەلە باریکەو چۆن چاوی ئەو تەلەی بەدی ئەکرد.

ئەمە خولیایەك بوو لەسەرمدا هەتا گەورە بووم و بیرم زیاتر فراوان بوو پرسیارم لە مامۆستاکانم ئەکرد نهێنی ئەم شەمشەمە کوێرەیە، تا دواجار پێیان وتم کە خوا ئامێرێکی (ڕاداری) بۆ هەموو شەمشەمەکوێرەیەك دروستکردوە و هیچ شەمشەمەکوێرەیەك نیە ئەم ئامێرەی تێدا نەبێ[٢٥].

هەر بیرم لە وشەی ڕادارو چۆنێتی کارکردنی ئەکردەوە پرسیارم لەم و لەو ئەکرد.. تا دوا پرسیارم هاتە سەر ئەوەی

---

[٢٥] هذا هو الله ، الاستاذ محمود شبيب ، ص١٨

ئه‌موت باشه، خۆ ئه‌م ئامێره‌ی شه‌مشه‌مه کوێره ئه‌ندازیارێك سه‌رپه‌رشتی پاك و ته‌میزی و چه‌وركردن و شوێن و گۆڕینی پارچه‌كانی ناكات.

به‌لأم هه‌موو فڕۆكه‌یه‌ك پێش فڕینی، زۆر به‌ وردی ئه‌ندازیارێكی پسپۆڕ سه‌یری ئه‌و ڕاداره ئه‌كات و دڵنیا ئه‌بێ له ته‌واوی و چاكی ئه‌و ڕاداره و له سه‌ر ته‌بڵه‌یه‌كی تایبه‌تی مۆری ته‌واوی كاركردنی ڕاداره‌كه ئه‌كات ئه‌مجا ئه‌و فڕۆكه‌یه ئه‌فڕێت، كه‌چی – له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا – هه‌ر تاوه نه‌تاوه‌یه‌ك به‌ری گوێمان ئه‌كه‌وێت فلأنه‌فڕۆكه كه‌وته خواره‌وه فیساره فڕۆكه دای له چیای فلأنی و هه‌پروون هه‌پروون بوو... بۆیه منیش له‌گه‌ڵ (پیره‌مێرد)ی[26] خوا لێ خۆشبوودا ئه‌ڵێم:

خوایه ئه‌وانه‌ی كه بێ باوه‌ڕن

هیچیان نه‌دیوه وا هه‌ڵه‌وه‌ڕن

ئه‌گینا سه‌یری باغێكی گوڵ كه‌ن

ته‌ماشایه‌كی به‌عه‌قڵ و دڵ كه‌ن

ئه‌و ڕه‌نگه جوانه‌ی په‌ڕه‌ی (هه‌رجایی)[27]

---

[26] پیره‌مێردی نه‌مر ماموستا هاوار ل ٢٧٠.

[27] له كتێبی (ڕێكه‌وت له ته‌رازووی ژیریدا ل٣٩) وتومه داروین باوه‌ڕی به بونی خوا بووه‌و له كتێبی (قصة الايمان – نديم الجسر ص١٨٧ – ١٨٨) دا وه‌رمگرتووه . ئه‌وه ڕاسته به‌لأم ڕاستتر ئه‌وه‌یه له‌م دواییه‌دا صه‌هیۆنیزم توانیان داروین و

بـــه زەرەبینـــی تیشکی بینـــایـــی

لێـــی ورد بنـــەوە کە ئـــەو صنعـــەتە

کـــێ دەڵـــێ زادەی خـــووی طبیعـــە تـــە. ؟

گەڵای (گوڵپـەسەند) [28] کـام مەقسەد بڕی ؟

(پـەردەی عـەروسی) [29] کێ پەردەی دڕی.. ؟

کـــێ هـــات (لاولاوی) [30] بـــەدار ئـــاڵان.. ؟

کام دەست گەردنی(وەنەوشەی) [31] شکان.. ؟

چۆن ژیان پەیدا بووە ؟

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە گرانە هەر لەدێرین ڕۆژگاری مێژووەوە تا ئەمڕۆ زانا فەلسەفیەکان بوون بە سێ بەشەوە و خاوەنی سێ پێشنیارن لەم بارەوە:

بیردۆزیەکانی بکرن و بەکاری بێنن بۆ ڕوخاندنی هەموو ئاینێك سەیری کتێبی (نظرية داروين بين الفكر والقرآن ، محمد علي الفلاحي ص٩) بکە . لە دوای ئەو کڕین و فرۆشتنە ئیترلە ئاینی باو باپیری کە – فلایی – بوو پەشیمان بویەوەو باوەڕیشی بە بونی خوا نەماو لە پەنای سروشت گەریداو بەناوی زانیاریەوە إلحادی بڵاو ئەکردەوە هەتا دۆخێکی سازگار بۆ جۆرەکان ئەنجام بدات .

[28] ناوی گوڵە .

[29] ناوی گوڵە .

[30] ناوی گوڵە .

[31] ناوی گوڵە .

١. هه‌ندێکیان ئه‌ڵێن ژیان یه‌کسه‌ر له مادده په‌یدا بووه بێ ئه‌وه‌ی پێویستمان به دروستکه‌رو (خوا) هه‌بێ... ئه‌مانیش (مادديه‌کانن) و به دوو جۆر ئه‌م ڕایه شیته‌ڵ ئه‌که‌ن.

أ. یان ئه‌ڵێن به‌هۆی یه‌ککگرتنی ئه‌و ماددانه و ئه‌و توخمانه به‌شێوه‌ی (ڕێکه‌وت) ژیان یه‌کسه‌ر له مادده په‌یدابووه.

ب . یان ئه‌ڵێن به‌هۆی هێزێکی ناوخۆیی که‌له مادده‌دا هه‌یه ئه‌و ماددانه خۆیان توانیان ژیان له خۆیاندا دروست بکه‌ن.

٢. کۆمه‌ڵی دووهه‌م – نه‌یانویستووه له‌م باره‌وه بکۆڵنه‌وه یان کۆڵاونه‌ته‌وه به‌ڵام نه‌گه‌یشتوونه‌ته ئه‌نجام وازیان لێ هێناوه و به وشه‌ی (نازانم) وه‌ڵامیان داوه‌ته‌وه.. وتویانه ئێمه نازانین چۆن ژیان دروستبووه... ئه‌مانه پێ یان ئه‌وترێ (خاوه‌ن گوماتن - المترددون) ته‌نانه‌ت پێشنیاریان به‌رامبه‌ر بونی خوایش هه‌ر به‌و جۆره بووه... نه‌توانیویانه بلێن هه‌یه وه نه توانیویانه بڵێن نیه.

٣. کۆمه‌ڵی سێهه‌م – که ڕێژه‌ی زاناکانیان ٩٢٪ ی زاناکانن [٣٢] ئه‌ڵێن... ژیان له مادده دروستبووه به‌ڵام نه‌ك به‌هێزی ناوخۆیی مادده یان به‌ڕێکه‌وت، به‌ڵکو به‌هێزێکی ده‌سه‌ڵاتی دروستکه‌رێکی باڵا – که خوایه – و خاوه‌نی زانیاریه‌کی بێ سنورو ئاره‌زویه‌کی فراوانه.

---

[٣٢] العلم ليس كلافرا ، د.محسن عبدالحميد ص١٠ .

وێنەی ئەم سێ کۆمەڵە زانایەم وەکو دیمەنی ئەو فڕۆکە بێ فڕۆکەوانە دێتە پێش چاو کە لەکاتی خۆیدا هەر بیرم لێ ئەکردەوە.

لە هێرشە ناڕەواکەی ئیسرائیل بۆ داگیرکردنی بەری ڕۆژئاوای (ئوردن) لە حوزەیرانی ١٩٦٧ دا من سەرباز بووم لە (کەرکوك) ئێوارەیەك (سەر لقە = أمر السرية)کەمان کۆی کردینەوە وتی (ڕاپۆرتێکمان) بۆ هاتووە و ئەڵێ:

(دوێنێ بەیانی فڕۆکەیەکی سووسەکەر (استطلاع) بەسەر (کەرکوکدا) گەڕاوەو لەوانەیە دوژمن بۆردومان بکات... ئاگاداربن و سەنگەر هەڵبکەنن و... هتد...).

وە کاتێ باسی ئەم فڕۆکەمانە لێ پرسی وتی (ئەم فڕۆکەیە بە بێ فڕۆکەوانە ئەفڕێ و بۆ ئەو شوێنەی بیانەوێ ئەڕوات و وێنە و نەخشەی پێویست ئەگرێ و بە پێی پێویست بەرز و نزم ئەبێتەوە و ڕووی ئەچەرخێنێ... هەر خۆی بێ فڕۆکەوان ئەمانە ئەکات و ئەگەڕێتەوە شوێنی خۆی، هیچ کەسێکیشی تێدا نیە... بەڵام لە ڕاستیدا زانایەك – یان چەند زانایەك – لەو وڵاتەی ئەو فڕۆکەی ناردووە، بە هێزی ئامێری ئەلکترۆنی و زانیاری ئەمانە هەموو بەو فڕۆکەیە ئەکات و... هتد...).

لێرەدا من بیرم لەم فڕۆکەیە ئەکردەوە و ئەموت – ئەگەر ئەو فڕۆکەیە بخرێتە خوارەوە و خەڵکی بڕۆن بۆ سەیری کەلاکەکەی بۆیـان دەربکـەوێ ئـەم فڕۆکـە، فڕۆکـەوان و شـۆفێر و هـیچ کەسێکی تێدا نەبووە – ئەبێ ڕای ئەو خەڵکە بەرامبەر بەو فڕۆکەیە و چۆنێتی کارکردنی ئەو فڕۆکە چی بێت.. ؟

زۆر دیارییە ئەبن بە سێ کۆمەڵەوە و ئەبنە خاوەنی سێ ڕا:

١. هەندێکیان ئەڵێن ئەم فڕۆکەیە هەر لە خۆیەوە و بە هێزێکی ناوخۆیی ئەڕوات بە ڕێکەوت ڕێی کەوتووەتە ئێرە.

٢. هەندێکی تریان بە وشەی (نازانم) وەڵامەکانیان ئەدەنەوەو ئەڵێن نازانین چۆن بەبێ فڕۆکەوان فڕیوە.. ؟ !!

٣. هەندێکی تریان هەرگیز لەو بڕوایەدا نەئەبون ئەم فڕۆکەیە بـێ سەرپەرشـتی کـردن بـەو شـێوەیە بـەڕەڵلاً بکرێـت... بـێ ژیریەکی زانا بەو شێوەیە کاربکات و بفڕێت و بنیشێتەوە [٣٣].

جا من ڕایی ئەو سێ کۆمەڵەیەی پێشەوە – لە بابەت چۆنێتی پەیدابونی ژیانەوە – م وەکو ئەم سێ وەڵامەو کاتی کەوتنی ئەم فڕۆکەیە دێتە پێش چاو .

---

[٣٣] سەیری اضواء من القران علی الانسان و نشأة الکون و الحیاة ، عبدالغني الخطیب ، ص ١٧٦ بکە .

١. کۆمەڵی یەکەم: ماددیەکانن، چونکە هەرچی بەر هەستیان نەکەوێت، بە بونی دانانێن و ئەڵێن بە ڕێکەوت دروست بووە یان بەهێزێکی ناوخۆیی پەیدابووە.

أ- بەڕاستی ئەم مادییانە زۆر سەیرن، کاتێ باسی چۆنێتی پەیدابونی ژیان و ساردبونەوەی زەوی، یان دروستبونی یەکەم خانە ئەکەن ئەڵێی خۆیان لەسەر کورسیەك دانیشبون و ئاگاداری هەموو ڕوداوەکە بون و[24]... نازانن کە شوێنی تیۆرێك کەوتون لە سەدا هەشتای دوورە لە ڕاستیەوە.

ب . لە پێشەوە وتمان تەنیا بۆ دروستبونی یەك تاقە گەردی پرۆتینی کە بە ڕێکەوت دروست بێت پێویستمان بە ملیۆن جار ئەوەندەی ئەم بونەوەرە ماددەی تر هەیە وەکو پێویستمان بەوەندە ساڵ هەیە کە زیاتر بێ لە هەموو تەمەنی بونەوەر، بۆ پێکهاتنی ئەم تاقە گەردە.

ج دیسان زانیاری بۆی سەلماندین کە ماددە ناتوانێ خۆی خۆی دروست بکات وە ماددە خۆی ژیری و زانیاری و سەلیقەی نیە بتولنێ – بەو هێزە ناوخۆییە...خۆی خۆی دروست بکات یان ژیان بە خۆی ببەخشێت.

[24] سەیری ڕۆژنامەی (بیری نوێ ژمارە (٢٣٧) ١٩٧٩/٤/٢٢ (وە مامۆستا فوئاد حەمە ڕەشید) بکە ..

د. زانیاری ئەڵێ کاتێ زەوی لە خۆر جیابوویەوە پلەی گەرمی بە شێوەیەك بوو هەموو زەوی وەکو پشکۆیەك وابوو، چونکە پلەی گەرمی سەر زەوی وەکو پلەی گەرمای سەر خۆر وابوو کە بریتیە لە (دوانزە هەزار پلەی فەهرەنایتی) هەمومان ئەزانین ژیان بێ هەوای ئۆکسجین نابێ... وە زۆر ستەمێکی زانیاری و ژیریە لەو ناو پشکۆیەدا تاقە ئاتۆمێك ئۆکسجین و هایدرۆجین بمێنێتەوەو نەسوتێ... چونکە ئۆکسجین خۆی بنەڕەتی ئاگرە، وە ئەو ئاگرەیش بێ هەوا ناسوتێ... هەوای هایدرۆجین هەروەکو یارمەتی سوتان ئەدات، خۆشی ئەسوتێ... بەتایبەتی ئەو پلە گەرما فراوانەی زاناکان باسی ئەکەن چۆن ماوە ئەدات بە مانەوەی یەك تاقە ئاتۆم ئۆکسجین یان هایدرۆجین ؟ چۆن هەمووی ناسوتێ ؟.. ئەگەر هەمووشی سوتا دوایی ئەم هەوایە لە کوێوە هاتەوە... ؟ ئەی ئاو چۆن دروست بوو..؟ خۆ بە گەواهی زاناکانی گەردونزانی هەموو پارچەکانی کۆمەڵەی خۆر – بەڵکو هەموو پارچەکانی بونەوەر – یەك ئاگر بون لە گەرمیدا، نە ئاوو نە هەوا و نە هیچ کەرەسەیەکی ژیانیان تێدا نەبووە [٣٥].

٢. کۆمەڵی دووهەم: کە هیچ لە دەسەڵات و توانای خوا نازانن و ژیریش ڕێگای نەبونی خوایان نادات، نە ئەوەیە – وەکو

---

[٣٥] اضواء من القران على الانسان و نشاة الكون و الحياة ص١٤٧ . .

موسڵمانەکان بڵێن – خوا دروستی کردووە وە نە ئەوەیشە – وەکو ماددییەکان – بڵێن لە خۆیەوە دروستبووە. بەو شێوەیە لەناو گوماندا ماونەتەوە.

٣. کۆمەڵی سێهەم: کە بە هۆی نێراوەکانی خواوە (درووودی خوایان لەسەربێ) شارەزای دەسەلأت و توانای خوان و ئەزانن، خوا هەرشتێ بیەوێ بیکات لەلای گەلێك ئاسانەو ئەڵێن – ماددە خۆی نە ژیانی تێدا هەیە و نە زانیاری و نە ژیری هەتا بتوانێ ژیان بەخۆی ببەخشێت... بەڵکو بەپێی بەخشندەیی خوا ژیان بەهۆی ماددەوە لەماددەدا دروستبووە و ژیری و زانیاری و ژیانی پێ بەخشیوە[٣٦].

بەشی دووهەم: چۆنێتی دروستبونی بونەوەر:

تا ئێرە لە بارەی هۆی دروست بونی بونەوەرەوە دواین و توانیمان بەڕێگایەکی زانیاریانە (خوا) و دروستکەری بونەوەری بونەوەر بدۆزینەوە و هەموو بیروباوەڕێکی پوچی نەگونجاو لەگەڵ ژیری و زانیاریدا بەدرۆ بخەینەوە... ئێستا لەم بەشەی دووهەم دا – زۆر – بە پەلە باسێکی چۆنێتی دروستبونی ئەم

[٣٦] داواکارم خوا یارمەتیمان بدات بۆ نوسینی کتێبی ئایندەمان بە ناونیشانی (داروین لە تەرازووی ژیریدا) بەڵکو تیشکێك بهاوینە سەر ڕاستی ئەم باسە .

بونەوەرە ئەکەین و وتەکانی قورئانی پیرۆز و زانیاری – لەم بارەوە – بەرامبەر ئەکەین.

بەلاّم پێشەکی پێویستە چەند ئاگاداریەکی گرنگ هەیە لە یادمان نەچێت:

١. قورئانی بەفەڕ کتێبێکی زانیاری ڕووت نیە... بەڵکو کتێبی نەخشەی ڕێگای چوونە لای خواو چاوساغی ڕێگای ژیانە، بەلاّم لە زۆر جێگادا داوامان لیّ ئەکات لە دروستکراوەکانی خوا ورد ببینەوە، بۆ ئەوەی جێگای دەستی بەهێزی خوای گەورەمان بۆ دەربکەویّ... وە قورئان خۆیشی لەگەلیّ شوێندا پەنجە ڕائەکێشیّ بۆ چۆنێتی دروستبونی هەندیّ شتی گرنگی بونەوەر و هانمان ئەدا بۆ گەڕان بەدوی هۆی دروستبونەکەیدا... وەکو سەرمەشقێك بێت بۆ ئێمە لەلایەکەوە و لەلایەکی ترەوە بۆ باسکردنی دەرگای لێکۆڵینەوەو گەڕان.

٢. هەندیّ لە نوسەرەکانمان بەهەڵەدا چوون و وایان زانیوە ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش – وەکو ئایینە دەست لیّ دراوەکانی تر – دژی لێکۆڵینەوەی زانیاریەو خوێندنی زانیاریە ئەکادیمیەکانی قەدەغە کردووە.... بۆ نمونە مامۆستا (ڕەئوف حسن) لە کتێبی (گەردون ل٧) دا ئەلّیّ (پیاوانی ئاییینی وایان ئەزانی – خوێندنی لەیاد چووە – ناگونجیّ دژی فەرمودەکانی

پێغەمبەرەو – گوایا ئەو ئایینانە – بە خەڵکی ئەڵێن درۆ ئەکەن ئەوانەی ئەڵێن، باران لە هەڵمی دەریاکان پەیدا ئەبێ و یان کە ئەڵێن زەوی بەدەوری خۆردا ئەسوڕێتەوە، وەکافرن چونکە زمانی کافر ئەخوێنن... وە مامۆستا (ڕەئوف) نایەوێ بەڵگەی زیاتر بێنێتەوە بۆ سەلماندنی بەربەرەکانێی – ئاین و دەست و پێوەندی ئایین – دژی زاناکان چونکە – مەحکمەی تفتیش – ئەمەیان بۆ ڕون ئەکاتەوە.

خوا لە مامۆستا (ڕەئووف حسن) ببورێت و لێی نەگرێت... بەلاّم نازانین ئایا (محکمەی تفتیش) مەلاکانی کوردستان لە خانەقای (بیارە) دایاننابوو... ؟ یان سوتاندنی – برنۆ – بە فەرمانی – غەزالی – بوو لە بەردەرکی (نظامیة)کەیدا..؟. یان (گالیلۆ) لە کام – حوجرەی فەقێ – دا بەند کرابوو... ؟ ئەگەر قورئان دژی پێشکەوتنی زانیارییە بۆچی بۆ بەڵگە تاوانی پیاوانی کەنیسەی مەسیحی و – پاپاکانی ئینجیل – ی هێناوەتەوە ؟ بۆچی کەس ئەتوانێ تاقە هەڵوێستێکی ئیسلام – لە سەرانسەری مێژووی ڕەنگینیدا – بدات بە دەستەوە کە دژی زانست وەستابێ ؟! نازانم ئەم ئایەتەی باسی چۆنێتی باران بارین – هەڵم – ئەکات لە قورئاندا نیە ؟ ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ﴾ النور /٤٣..؟ یان

ئەو ئایەتەی کە ئەفەرمیٚ:﴿ يُكَوِّرُ ٱلَّيۡلَ عَلَى ٱلنَّهَارِ وَيُكَوِّرُ ٱلنَّهَارَ عَلَى ٱلَّيۡلِ﴾ الزمره... ؟ (تکویر) مانای چی..؟ ئایینی پیرۆزی ئیسلام هیچ کاتیٚ دژی پیٚشکەوتنی زانست نەوەستاوە. مەلاکان بۆیە منالْیان نەئەخستە قوتابخانە، چونکە ئەو کاتەی قوتابخانە هاتە کوردستانەوە بنکەیەکی سیخوڕی ئینگلیز بوو، وە ئەگەر سەرژمیٚرییەکی دەرچوانی ئەو قوتابخانانە بکەین... وابزانم زۆربەیان بە سیخوڕی داگیرکەر بەرچاو ئەکەویٚت، وە مەلاکان نەیان وتووە کچ نەڕواتە قوتابخانە بەلْکو وتویانە پیٚغەمبەری مەزن (درودی خوای لەسەر بیٚت) فەرموویەتی (طلب العلم فريظة على كل مسلم و مسلمة) تەنیا ئەوەندەیە ئەلْیٚن پیٚویستە ئافرەت بە ئابڕوو بیٚ نەك بەڕەلاّ.

لەگەلْ ئەوەیشدا نابیٚ هەندیٚ لەو مەلایانەی خۆیان ناو ناوە مەلاو سەپیٚنراون بەسەر ئیسلامدا و دورن لە گیانی ئیسلام و مەلایەتی ڕاستەقینە (وەکو پیٚشەوایەکی گەل) تەنانەت هیچ لە ئیسلام نازانن پیٚشنویٚژییەك نەبیٚ، نابیٚ ئەوانە بە نویٚنەری ئیسلام دابنریٚن و لە ڕوانگەی کردەوەکانی ئەوانەوە بڕوانریٚتە ئیسلام و کردەوەکانی ئەوان فڕیٚ بدریٚت بەسەر ئیسلامدا تەنانەت زۆربەیان دەوریٚکی سەرەکیان هەبوو لە تارنانی لاوەکانمان لە ئیسلام.

٣. ئەو زاراوانەی کە ئێستا زانستی تازە بەکاری ئەهێنێ جیایە لەگەڵ ئەو زاراوانەی قورئان بەکاری ئەهێنێ، بەلاّم هەردوکیان یەك مەبەستیان هەیە، بۆ نمونە: زانیاری ئەڵێ ئەم کەشکەشان و گەردون و ئەستێرەو هەتاوانەی بونەوەر لە بنەڕەتدا تۆپەڵە گازێکی چڕو پڕ بووەو لە ئەنجامی خەست بونەوەو گەورەیی قەوارەیی و سوڕاندنەوەیەکی سەرسوڕهێنەردا تەقییەوە، قورئانیش ئەفەرموێ:﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا...﴾ (الانبياء ٣٠)) واتە ئەوە بۆ بێباوەڕەکان سەیری ئاسمان و زەوی ناکەن کاتێ خۆی یەك تۆپەڵە بون لێکمان جیاکردونەتەوە...).

٤. چۆنێتی تەقینەوەو دروستبونی ئەم پارچانەی بونەوەر هەتا دروستبونی زەوی خۆمان و پەیدابونی ژیان و سەوز بونی ڕووەك و هەموو پلەکانی ئەم قۆناغانە لە قورئاندا باسکراوە... بەلاّم بە شێوەیەکی پرژوبلاّو ودەربڕینی دەسەلاّتی خوا وە بەشێوەی دەست ڕاکێشان.

٥. لە هەموو سەرانسەری قۆناغەکانی زانیاریدا هەتا ئێستا هیچ فەرمودەیەکی قورئانی پیرۆز دژی هیچ پێشکەوتن و هیچ بەرهەمێکی زانیاری نەوەستاوە بەڵکو شان بە شانی یەکتری ڕۆیشتون و هەتا زانست پێش بکەوێ ڕاستی و وردەکاری

فەرمودەکانی قورئان زیاتر دەرئەکەوێ و پەرچڤە ئەدرێتەوە... بەڵام هەندێ تیۆر کە زادەی ئەندێشەن و دوورن لە گیانی زانست و مۆری زانستیان لێ دراوە و بەناوی زانیاری و زانستەوە بڵاو کراونەتەوە... ئەگەر لەگەڵ ڕێبازەکەی قورئاندا نەگونجێ، ئەو تیۆرانە فڕێ ئەدرێنەوە بەسەر خاوەنەکانیانداو لە تەرازووی ڕاستیدا کێشی بۆ دانانرێت. پاش ئەم چەند تێبینییەو پێش ئەوەی بێینەوە سەر باسەکەمان با گوێ بگرین لە چەند دەقێکی قورئان، ئەوجا دێینەوە سەر شیتەڵکردنەوەی زانیاری لە بارەی چۆنێتی و تەنینی ئەم نەخشە ناوازەیەی کە ناوی بونەوەرە:

١. قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ . (العنكبوت ٢٠).

٢. أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ . (الأنبياء ٣٠).

٣. ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ (فصلت ١١).

٤. وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ (هود ٧).

٥. ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾ (النازعات ٢٧. ٣٠).

٦. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ

وَٱلدَّوَآبِّ وَٱلْأَنْعَٰمِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ (فاطر ٢٧ . ٢٨).

٧. وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ (فاطر ٩).

٨. أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا۟ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ (الطور ٣٥. ٣٦).

٩. فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ (الطارق ٥. ٦)

١٠. وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَٰهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَٰمًا فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَٰمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٤﴾ (المؤمنون ١٢. ١٤).

١١. وَهُوَ ٱلَّذِى مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا (الفرقان ٥٣).

١٢. ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْءَايَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ (يونس ١٠١).

بەدەستی ئەنقەست مانای ئایەتە پیرۆزەکانم نەکرد... چونکە ئایەتەکان زۆر زانیاری قوولّن و پێویستییان بە لێدوانێکی بەربلاّو هەیەو ئێمەیش لێرەدا ماوەی ئەوەمان نیە... جا بۆ

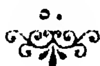
ئەوانەی ئەیانەوێ بەراوردێکی ئەم ئایەتانە بکەن لەگەڵ وتەی زانستی تازەدا، داواکارم سەیری مانای ئەم ئایەتانە لە تەفسیری (المنار – محمد عبده) یان کتێبی (التفسير العلمي للايات الكونية – حنفي أحمد) یان تەفسیری (في ظلال القران – سيد قطب) یان تەفسیری (التفاسير الواضح – د.محمد محمود الحجازي) بکەن... چونکە ئەم تەفسیرانە بە گیانێکی هاوچەرخ ڕاڤەی ئایەتەکان ئەکەن.

جا ئێستا با بێینەوە سەر باسەکەمان و بزانین ئەم دیمەنە جوانەی بونەوەر و ئەم بونەوەرە چۆن پێکهاتون و جیاوازی نێوان ئاسن و لۆکە و ئاووهەواو ئاگر و نەوت و شلە و ڕەقەو گاز و... هتد.... چییە..؟ چۆن ئەم دیمەنە پێکهاتوە... ؟ پاش ئەم لێکۆڵینەوەیە بۆمان دەرئەکەوێ کە ئەم بونەوەرە چۆن بە یاسایەکی زۆر ورد دروستکراوەو هەر لە چڵە پوشێکی بێ نرخ هەتا گەورەترین شت، بریتییە لە دیوارێکی قەشەنگ و وەستایەکی شارەزا دروستی کردووە. ئەو کاتە هەندێکی کەممان لە گەورەیی خواو، بێ نرخی ماددەو سروشتمان بۆ دەرئەکەوێ ئەوسا ئەزانین هەر کەسە بڵێ (ئەم بونەوەرە بێ خوایە) یان شێتە یان بەکرێ گیراوی ئەوانەیە کە چاویان بڕیوەتە خێرو بێری ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و ولاتە

ئیسلامیەکانمانەوە... ئەگەر چی بە هەزاران مۆری دروستکراوی زانستیش بدات لە خۆی و دروشمی ڕەنگاوڕەنگ و قەبە هەڵبواسێ.

ئاتۆم : Atom

هەر کە سەیری کۆمەڵە کتێبێکی کوردی ئەکەیت و لێیان ئەخوێنیتەوە سەیر ئەکەیت هەر یەکەیان تامێك ئەدەن، بەڵکو لەوانەیە هەریەکەیان مرۆڤ بخاتە جیهانێکی تایبەتییەوە و جیا لە جیهانی ئەو کتێبەی تری تەنیشتی، کاتێ کە بیری چۆنێتی دروستبون و داڕشتنی ئەو کتێبانە ئەکەیت سەیر ئەکەیت ئەو هەموو کتێبانە هەر لەو پیاتە دروستکراون و تەنراون کە زمانەکەمانی لێ پێك هاتووە، هەروەها ئەگەر بە چاوێکی زانیارییەوە سەیری ئەم بونەوەرە پان و پۆڕە و ئەم دیمەنە جوانەی بکەین، سەیر ئەکەین هەموو بونەوەر لە ئاتۆم یان (ئەتۆم) پێك هاتووە، وە ئاتۆم بچوکترین پارچە و کەرەسەی ئەم بونەوەریە کە بە عەرەبی پێی ئەوترێ (ذرة) وە ئەم وشەیە مانای پارچەیەك ئەگەیەنێ کە ئەو پارچەیە بەش نەکرێت... بەڵام لەم ساڵانەی دوایی یەدا زاناکان توانیان ئاتۆم لەت بکەن و پارچە

پارچەی بکەن [٣٧]، تەنانەت ئەو پارچانەو چەندێتی ژمارەی ئەو پارچانە نهێنی چۆنێتی دروستبونی ئەم بونەوەرەن.

ئاتۆم لە چەند پارچەیەکی زۆر زۆر ورد پێك هاتووە، لەنێو چەقی ئاتۆمەکەدا پارچەیەك هەیە و پێی ئەڵێن (پرۆتۆن P^+) وە خاوەنی بارگەیەکی کارەبایی گەرم (پۆزەتیڤ)ە. لەناو ئەم چەقەدا چەند پارچەی تر هەیە وەکو (نیوترۆن = N) کە خاوەنی بارگەیەکی بێ لایەن (نەسالب و نە موجەب)ە. وە لە دەرەوەی چەقی ئاتۆمەکەوە پارچەیەکی تر هەیە و لە خولگەیەکی تایبەتی خۆیدا بە تیژیەکی سەرسوڕهێنەر ئەسوڕێتەوە و پێی ئەڵێن (ئەلیکترۆن = e^-) وە خاوەنی بارگەیەکی کارەبایی سارد (نەگەتیڤ)ە [٣٨].

کێشی ئاتۆم ئەگۆڕێ بە پێی کێشی پرۆتۆن و نیوترۆنەکانی نێو ئاتۆمەکە چونکە کێشی نیوترۆنەکە بە ئەندازەی کێشی پرۆتۆنەکەیەو ئەم دووپارچەیەش کێشی سەرەکی ئاتۆمەکە ئەدەن، زاناکان بۆیان دەرکەوتووە کەکێشی (پرۆتۆن) بریتییەلە ($١,٦ \times ١٠^{-٢٤}$)، واتە ئەگەر گرامێك بکرێ بە ملیۆنێك ملیار

---

[٣٧] سەیری نامیلکەی (ئایا قورئان دانراوی محمدە ... ؟) ل٤٢ بکە . .

[٣٨] قورئان ئەفەرمێ(وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ / الذاريات - ٤٥) تەنانەت لە ئاتۆمیشدا ..

پارچـــەوە، پرۆتـــۆن بـــە ئەنـــدازەی یـــەکێك لـــەو پارچـــانە کێشەکەیەتی. بەڵام ئەلیکترۆن زۆر لەوە سووکترە چونکە پرۆتۆن (١٨٣٧) ئەوەندەی ئەلیکترۆن قورسترە.

هـەروەها وەکـو کێـشی پرۆتـۆن و نیوترۆنەکە وەکـو یـەکن... هـەر بـەو جـۆرەیش بارگـەی کارەبـایی ئـەلیکترۆن و پرۆتۆنەکـە وەکو یـەکن لـە بڕدا کەئەویش بریتییـە لـە (١,٦ × ١٠^-١٩) کۆڵۆم[٣٩].

خـۆ تیـژی خولاندنـەوەی ئـەم ئەلیکترۆنـە بـە دەوری ناوکـدا زۆر جێگای سەرسوڕمانە زاناکان ئەڵێن ڕێـژەی تیـژی سوڕاندنەوەی ئەلیکترۆن بە دەوری ناوکدا لە چاو تیژی تیشکدا بریتیە لەسـەدا یـەك ١/١٠٠، خـۆ دیـارە تیـژی(خێرایـی) تیـشك لـە یـەك چرکەدا بریتییە لە (٣٠٠ هەزار کیلۆمەتر) کەواتە تیژی ئەلیکترۆن لە یەك چرکەدا بریتییە لە سێ هەزار کیلۆمەتر[٤٠].

لـەڕووی قـەوارەوە ئـاتۆم هێلکـەیی هەڵکـەوتووە بـەڵام تیرەیـەکی ئێجگار بچوکی هەیە چونکە بریتییە لە (١٠^-٨ سم)، واتە :(١ لەسەر سەد ملیۆنی)ی سانتیمەترێك.

---

[٣٩] یەکەیەکی بارگەی کارەباییە .

[٤٠] الطب محراب للایمان ، الجزء الاول ، ص٢٦ .

سەرەڕای ئەم سێ پارچەیە، لەنێو ناوکی ئاتۆمدا چەند پارچەیەکی تری تێدایە وەکو (پۆزیترۆن)و (فۆتۆن) و... هتد، هەر وەکو لە خشتەی ژمارە (١) دا .

پارچە سەرەکیە نەگۆڕە دیاریی یەکانی نێو ئاتۆم(گەردیلە):

ئاتۆم (پارچەیەك)	نیشانە	بارگە	بارستایی	بارستایی×
ئەلکترۆن electron	-e	١.	٠,٠٠٠٥٥	١
پرۆتۆن proton	p ،Hi	٢+	١,٠٠٧٣٢	١٨٣٦
پۆزیترۆن positron	B^+ ^+e ،e_{+1}	٢+	٠,٠٠٠٥٥	١
نیۆترینۆ neutrino	V	سفر	٢٠,٠٠٠٠٤	٠,٠٤
فۆتۆن photon	V	سفر	سفر	سفر
گرافیتۆن graviton	G	سفر	سفر	سفر
ئەنتیپرۆتۆن antiproton	^-P	١.	١,٠٠٧٣٢	١٨٣٦

× بە ڕێژەی کێشی ئاتۆمی ئۆکسجین لێك ئەدرێتەوە کە (١٦)یە.

× بە ڕێژەی کێشی ئەلیکترۆن دانراوە کە٩,١١ ×١٠⁻²⁸ گم

ئەوەی کە جێگای سەرسوڕمانە جێگای دەستی تاقە خوامان نیشان ئەدات و وردەکاریەکی بێ سنورمان لە چۆنێتی دروستبونی ئەم بونەوەرەدا بۆ دەرئەخات ئەوەیە... ئاتۆم کە

بچوكترین پارچه‌یه له‌م بونه‌وه‌ره‌دا هه‌ر به‌و یاسا ناوازه‌یه هه‌ڵئه‌سوڕێ كه كۆمه‌ڵه‌ی خۆری پێ هه‌ڵئه‌سوڕێ [٤١].

وه زاناكان ئه‌ڵێن ئه‌گه‌ر قه‌واره‌ی ئاتۆمێك ئه‌وه‌نده گه‌وره بكه‌ین هه‌تا به ئه‌ندازه‌ی كۆمه‌ڵه‌ی خۆری لێ دێ، سه‌یر ئه‌كه‌ین ماوه‌ی نێوان ئه‌لیكترۆن بۆ ناوك (ئاتۆمێكی هایدرۆجین)دا ئه‌بێته ماوه‌ی ملیۆن میل كه ئه‌مه‌یش ماوه‌ی نێوان زه‌وی و خۆره [٤٢].

ئێستا با بێینه سه‌ر ئه‌وه‌ی بزانین ئه‌م بونه‌وه‌ره چۆن دروستبووه... ؟ بابزانین ئه‌م تابلۆ ڕه‌نگینه چۆن كێشراوه.

وه‌كو له پێشه‌وه وتمان ئه‌م بونه‌وه‌ره (ماددی یه) له ئاتۆم پێك هاتووه‌و ئاتۆم بناغه‌ی بونه‌وه‌ره، به‌ڵام زۆر و كه‌می (پرۆتۆن و ئه‌لیكترۆن و نیوترۆن) له ئاتۆمدا مه‌ته‌ڵی سه‌رسوڕهێنه‌ری چۆنێتی دروستبونی ئه‌م بونه‌وه‌ره‌ن هه‌ر ئاتۆمێك به پێی زۆرو كه‌می ئه‌م سێ پارچه‌یه ئاتۆمه‌كه له دۆخێكه‌وه ئه‌گۆڕێت بۆ دۆخێكی تر.

ئاسانترین ئاتۆم له بونه‌وه‌ردا ئاتۆمی (هایدرۆجین - H)ه، چونكه ناوكه‌كه‌ی ته‌نیا یه‌ك پرۆتۆن و خولگه‌كه‌ی ده‌ره‌وه‌یشی تاقه ئه‌لیكترۆنێكی تێدایه، پاش هایدرۆجین (هیلیۆم - He)

---

[٤١] الاسلام يتحدى ص٥٩ .

[٤٢] الطب محراب للايمان ، الجزء الاول ، ص٢٧ .

کە ئەویش دوو پرۆتۆن و دوو ئەلیکترۆنی هەیە، پاش هیلیۆم (لیتیۆم = Li) ە کە سێ پرۆتۆنی هەیە.... هتد.... بەم شێوەیە ئەڕوات هەتا هەر (١٠٣) توخمەکەی ئەم بونەوەرە فراوانە (صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ) (النمل / ٨٨) بۆ نمونە (ئۆکسجین O٢) هەشت ئەلیکترۆن و هەشت پرۆتۆنی هەیە. وە ئاسن (Fe٢٦) ئەلیکترۆنی هەیە. ئەمە بۆ ژمارەی ئەلیکترۆن و پرۆتۆنەکانی نێو ئاتۆم بەڵام بۆ کێشی ئاتۆم وەکو لە پێشەوە وتمان کێشی ئاتۆمەکە ئەگۆڕێت بەپێی ژمارەی پرۆتۆن و نیوترۆنەکە بۆ نمونە کێشی ئاتۆمی هایدرۆجین (١) [٤٣] ە، چونکە تاقە پرۆتۆنێکی تێدایە، بەڵام هیلیۆم کێشی ئاتۆمەکەی (٤)ە، چونکە دوو پرۆتۆن و دوو نیوترۆنی تێدایە. وە لیتیۆم (٧)ە، چونکە (٣) پرۆتۆن و (٤) نیوترۆنی تێدایە [٤٤].

هەر بەو شێوەیە هەموو ئاتۆمەکان بە پێی ژمارەی پرۆتۆن و نیوترۆن کێشی ئاتۆمەکە زۆرو کەم ئەکات (إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ) (القمر ٤٩) ، بەڕاستی هەتا زانیاری پێش بکەوێ و لە وردەکاری چۆنێتی دروستبونی بونەوەر وردبینەوە زیاتر دەسەڵاتی ئەو

---

[٤٣] یان (١,٠٨)یە .

[٤٤] سەیری فەرهەنگی (المنجد) چاپی (٢١) ل٧٠٧ بکە .

ئەندازیارە بە دەسەلاتەمان بۆ دەرئەکەوێ و زانیاری و ژیری زیاتر زۆرمان لێ ئەکات کڕنوشی بۆ ببەین.

ئا بەو شێوەیە بۆمان دەرکەوت زۆرو کەمی پارچەکانی ئاتۆم و قورس و سوکی ئاتۆمەکە چ دەورێکی سەیر ئەبینێ لە دروست بونی بونەوەردا هەر لە ئاتۆمی لۆرانسیۆم (Lw) هەموو توخمە جۆراوجۆرەکانی بونەوەرمان بۆ دەرئەخەن، هەر لە شلەو گازو تەنە ڕەقەکان و کانزادی یەکان و توخمە تیشکدارەکان... هتد... بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر، ئەگەر ئاتۆمێك بهێنین و ژمارەی پرۆتۆنێکی لێ زیاد بکەین سەیر ئەکەین یەکسەر ئەو ئاتۆمە هەموو نەژادو کارکردن و دۆخێکی ئەگۆڕێت بە شێوەیەکی سەیر... بۆ نمونە توخمی نیۆن (١٠Ne) پرۆتۆن و (١٠) نیوترۆنی تێدایە و کێشە ئاتۆمیەکەی (٢٠)ە دوا بە دوای سۆدیۆم (Na) دێت کە ژمارەی پرۆتۆنەکانی (١١) پرۆتۆن و نیوترۆنەکانی (١٢) نیوترۆنە و کێشی ئاتۆمەکەی ئەکاتە (٢٣)، کەچی سەیر ئەکەیت بەو تاقە پرۆتۆنە جیاوازە، یەکەمجار گازێکی ستەو دوهەمجار کانزایەکی چالاکە !!. کێ ئەم جیاوازیە گەورەیەی دروست کرد ؟ کە شتێکی زۆر گرنگ ڕووی نەداوە، تەنیا ئەوەندە نەبێ تاقە پرۆتینێك و دوو نیوترۆنی

چۆتە سەر ! بێ گومان زانیاری تازە کلیلی دەرگای ئەم مەتەڵەی پێ نیە.

بۆ ئەوەی زیاتر مەبەستەکەمان بگەین و ژمارەی پرۆتۆنەکان و کێشی هەموو ئاتۆمەکان بزانین، وا لە خوارەوە ئەو نەخشەی زانای کیمیاوی بەناوبانگی ڕووسی (مەندلێڤ) کێشاویەتی ئێمەیش دایئەنێین.

خشتەی(توخمەکان) یان (خشتەی مەندلێڤ):

تێبینی:

١. ژمارەکانی سەرەوەی یاساکە ژمارەی پرۆتۆنەکانی نێو ئاتۆمن و ژمارەی ژێرەوەیش کێشی ئاتۆمەکە پیشان ئەدات.

٢. لە کتێبی (الطب محراب الايمان / د. خالص الضلبي) ل٣٤ وەرگیراوە.

جا هەر وەکو زۆرو کەمی ئەو پارچانەی نێو ئاتۆم کارێکی گەورە ئەکەنە سەر چۆنێتی دروستبونی بونەوەر هەروا چۆنێتی

تێکەڵکردنی ئەو توخمانەیش چۆنێتی دروستکردنی ڕواڵەتی بونەوەر دروست ئەکەن ... بۆ نمونە ئەگەر دوو ئاتۆم هایدرۆجین لەگەڵ یەك ئاتۆم ئۆکسجین تێکەڵ بکەین ئەو ئاوەی لێ دەرئەچێت کە یەکێکە لەهۆی سەرەکی دروستبون و مانەوەمان لەم سەر زەویەدا (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ ؟...) (الانبیاء). هەر لەبەر ئەو چۆنێتی دروستبونی ئاوە کە زانایانی کیمیاوی نیشانەی (H_2O)یان بۆ داناوە.

ئیتر هەر بەو شێوەیە چی ماددەیەکمان بەرچاو بکەوێت، لە ئەنجامی چۆنێتی تێکەڵکردنی ئەم توخمانەوە دروستکراون...

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1 H 1.008																	2 He 4.0026
3 Li 6.94	4 Be 9.0122											5 B 10.81	6 C 12.011	7 N 14.007	8 O 15.999	9 F 18.998	10 Ne 20.180
11 Na 22.990	12 Mg 24.305											13 Al 26.982	14 Si 28.085	15 P 30.974	16 S 32.06	17 Cl 35.45	18 Ar 39.948
19 K 39.098	20 Ca 40.078	21 Sc 44.956	22 Ti 47.867	23 V 50.942	24 Cr 51.996	25 Mn 54.938	26 Fe 55.845	27 Co 58.933	28 Ni 58.693	29 Cu 63.546	30 Zn 65.38	31 Ga 69.723	32 Ge 72.630	33 As 74.922	34 Se 78.97	35 Br 79.904	36 Kr 83.798
37 Rb 85.468	38 Sr 87.62	39 Y 88.906	40 Zr 91.224	41 Nb 92.906	42 Mo 95.95	43 Tc (98)	44 Ru 101.07	45 Rh 102.91	46 Pd 106.42	47 Ag 107.87	48 Cd 112.41	49 In 114.82	50 Sn 118.71	51 Sb 121.76	52 Te 127.60	53 I 126.90	54 Xe 131.29
55 Cs 132.91	56 Ba 137.33	57-71 *	72 Hf 178.49	73 Ta 180.95	74 W 183.84	75 Re 186.21	76 Os 190.23	77 Ir 192.22	78 Pt 195.08	79 Au 196.97	80 Hg 200.59	81 Tl 204.38	82 Pb 207.2	83 Bi 208.98	84 Po (209)	85 At (210)	86 Rn (222)
87 Fr (223)	88 Ra (226)	89-103 #	104 Rf (265)	105 Db (268)	106 Sg (271)	107 Bh (270)	108 Hs (277)	109 Mt (276)	110 Ds (281)	111 Rg (280)	112 Cn (285)	113 Uut (284)	114 Fl (289)	115 Uup (288)	116 Lv (293)	117 Uus (294)	118 Uuo (294)

Series															
* Lanthanide series	57 La 138.91	58 Ce 140.12	59 Pr 140.91	60 Nd 144.24	61 Pm (145)	62 Sm 150.36	63 Eu 151.96	64 Gd 157.25	65 Tb 158.93	66 Dy 162.50	67 Ho 164.93	68 Er 167.26	69 Tm 168.93	70 Yb 173.05	71 Lu 174.97
# Actinide series	89 Ac (227)	90 Th 232.04	91 Pa 231.04	92 U 238.03	93 Np (237)	94 Pu (244)	95 Am (243)	96 Cm (247)	97 Bk (247)	98 Cf (251)	99 Es (252)	100 Fm (257)	101 Md (258)	102 No (259)	103 Lr (262)

بەلاَم چەندێتی و چۆنێتی تێکەڵ کردنی ئەم توخمانە دەوری سەرەکی چۆنێتی ئەو ماددانە ئەبینن.
وا چەند نمونەیەکی سەیرو سەرسوڕهێنەر ئەهێنمەوە:
ئەڵێم سەیر چونکە:

ـ ئۆکسجین: گازێکی بێ تام و بێ بۆن و بێ ڕەنگەو هۆی سەرەکی مانەوەی ژیانی هەموو زیندەوەرێکە.

. نایترۆجین: ئەویش گازێکی بێ تام و بێ بۆن و بێ ڕەنگەو یارمەتیەکی زۆرمان ئەدا لە ڕۆژانەی ژیانمانداو لەگەڵ هەناسەدا قووتی ئەدەین.

. هایدرۆجین: گازێکی بێ تام و بێ ڕەنگ و بێ بۆنە و لەگەڵ ئۆکسجین تێکەلاَوی ئەکەین (ئاو)مان بۆ دروست ئەکەن.
ئەم گازانەی کە ڕۆژی بە ملیاران ئاتۆمیان لێ هەڵئەمژین و ئەیخۆین، کەچی ئەگەر ئاتۆمێك هایدرۆجین و ئاتۆمێك نایترۆجین لەگەڵ سێ ئاتۆم ئۆکسجین تێکەلاَویان بکەین... ئایا ئەزانین چی دەرئەچێت..؟ ئەو (تێزابە) دەرئەچێت کە هیچ شتێکمان بەرگەی ناگرێت و ئەیسوتێنێ... بۆیە زاناکانی کیمیاوی نیشانەی (HNO_3)یان بۆ (تێزاب)ی ڕووت داناوە. یان ئەگەر (سۆدیۆم) لەگەڵ (کلۆر) کەژەهرێکی کوشندەیە تێکەلاَوی

بکه‌ین ئه‌و (خوێ) یه ده‌رئه‌چێت که تامی چێشتمان بۆ خۆش ئه‌کات و ئه‌گه‌ر نه‌یخۆین تووشی چه‌ندان نه‌خۆشی ئه‌بین.

ئیتر هه‌ر به‌و شێوه‌یه ئه‌م دیمه‌نه جوانه‌ی بونه‌وه‌ر پێك هاتووه له چۆنێتی تێکه‌ڵاوبون و یه‌ککگرتنی ئه‌م توخمانه و به ته‌رازوویه‌کی زۆر وردی خواکرد کێشراون و به‌پێی زانیاریه‌کی بێ سنوری خوایه‌تی تێکه‌ڵ کراون و ئه‌م بونه‌وه‌ره‌یان لێ دروست بووه.

له‌م باسه‌ی پێشوومانداا ته‌نیا باسی بناغه‌ی بونه‌وه‌رمان کرد که (ئاتۆم) بوو، خۆ ئه‌گه‌ر باسێکی تێرو ته‌سه‌لی بونه‌وه‌ر بنوسرێت، نه‌به کتێبێکی واو نه‌به گه‌وره‌تر له‌مه‌و نه‌به ده‌یان کتێبی وایش ته‌واو نابێ، به‌ڵام ئه‌م باسه وه‌کو به‌رکوڵێك و سه‌ره‌تایه‌ك به‌سه، به‌ڵام بۆ چۆنێتی پێك هێنانی ژیان و باسم نه‌کرد به‌ڵکو به پشتیوانی خوای گه‌وره بتوانم له کتێبی (داروین له ته‌رازووی ژیریدا) له‌باره‌ی ژیان و گیان و خانه‌و سایتۆپلازم و پرۆتۆپلازم و... هتد... باس بکه‌م.

ئا به‌و جۆره که‌مێك له بناغه‌ی چۆنێتی دروستبونی بونه‌وه‌ر گه‌یشتین و بۆمان ده‌رکه‌وت که هه‌موو پارچه‌یه‌ك هه‌موو مولیکیوڵێك، هه‌موو گه‌ردیله‌یه‌ك له‌م بونه‌وه‌ره په‌نجه بۆ خوای

بالأدەست و توانا ڕاتەکێشێ و پەروەردگارە بێ هاوتاکەمان پیشان ئەدات.

(وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ) (الاسراء ٤٤).

بەشی سێهەم: نە ئایدیالیزم و نە ماتریالیزم :

جاران کە منداڵ بووین لە گەڕەکدا شایی ئەکرا پیاوان دەستیان ئەگرت بۆ هەڵپەرکێ و ئێمەیش لە سەر پەڕی شاییەکەوە دەستی – گاوانی – یەکەمان ئەگرت و لەوشکی ئەمانکوتا... بێ ئەوەی بزانین هەڵپەرکێ بکەین یان بزانین شایی کێیە.. ؟ زۆر جار ئەبوو ئەو خاوەن شاییە تینو بوو بە کاسەی سەری باوکی هەندێکمان، کەچی ئەو منداڵە هەقی ئەوەی نەبوو، هەر هەڵیئەخستەوە، زۆر جاریش ئەبوو بە ئەندامێکی شایی یەکە وەرنەئەگیراین و بە ناشرینی – بێ ئەدەب ئەبون لە خزمەتماندا و – دەریان ئەکردین.

بەڕاستی زۆربەی گەنجەکانمان و تەنانەت هەندێ لە نوسەرەکانیشمان وەکو بەزمی شاییەکەی ئێمەیان لێ قەوماوە... هەر ئەوەندە ئەزانن دەست ئەگرن ئیتر نازانن شایی کێیە..؟

وە خۆیان هەڵواسیوە بەم و بەودا، بێ ئەوەی بیرێك بکەنەوە، جا هەر هۆی ئەم خۆهەڵواسینەیە هەموو ژیانمان بە تەرازووی ئەوان ئەکێشن و بە مەنی ئەوان ئەیپێون، خۆ ئەگەر بڵێن (خەیار بە مەتر بفرۆشن) یەکسەر گەردەن کەچن و هەوڵی تاشینی بەڵگەیش ئەدەن بۆ ڕاستی فەرمودە (زانیارییە)کەیان !!.

پاش ئەو ڕۆژە ڕەشەی بەسەر ئەورووپادا هاتوو کڵێسەو پیاوانی کڵێسە خۆیان سەپاندبوو بەسەر گەلداو بووبونە گەورەترین کۆسپ لە ڕێی پێشکەوتنی زانیاریداو خۆیان کردبووە جێداری خواو بە مەترە دوورجا بەهەشتیان ئەفرۆشت... وە بیردۆزی یە ئایدیالیەکانی ئەرەستۆو سوکرات و ئیفلاتونیان کردبووە فەرموودەی خواو بڕیاریان دابوو هەرکەسە لەو تیۆریە میسالیانە دەرچێت لە ئاین دەرچووەو ئەبێ سزای سەختی خۆی بچێژێ، تەنوریان داخست بۆ سوتاندنی هەرکەسە بڵێ زەوی خڕە یان بڵێ باران لە هەڵم ئەبارێ یان بڵێ ماسیەکەی ژێر زەوی درۆیە... هتد... دەیانی وەك (بڕۆنۆ) سوتێنراو سەدانی وەك (گالیلۆ) بەندکراو هەزارانی تر بێ سەرو شوێن لە ژێر دەستی چەپەڵی (مەحکەمەی تەفتیش)دا سەرنگوم بون.

ئالەم کاتەدا، تەقینەوەیەکی گەورە قەوماو پیاوانی زانیاری شۆڕشێکی پیرۆزیان کرد بەسەر دام و دەزگای – کڵێسە. دا... بەم شۆڕشە هەموو ڕواڵەتێکی ژیان گۆڕا... هەموو بیرکردنەوەیەك و هەموو بیرەوەریەك دوو ڕواڵەتی وەرگرت.. کۆن و نوێ.. کۆن و نوێ لە هەموو شتێکدا لە ئەدەب... فەلسەفە... بیروباوەڕ... ڕەوشت.. تەنانەت ئاینیش... هتد.

بۆیە فەلسەفەو تیۆرەکانی ئەم زانیاریە لەم کاتەدا زیاتر لەهەموو کاتێك لە یەکتری جیابونەوە و ئاگرەکەیان خۆش کرد... یەکەمیان خۆی بەستەوە بەدیار ماددەوە و ئەو ماددانەی بەرچاوی ئەکەوێت و خۆی ناو نا (ماددی یەت - ماتریالیزم) و ئەوی تر خۆی ناونا (نمونایەتی - میسالیەت - ئایدیالیزم)

لێرەدا پێویستمان بەڕوونکردنەوەی سەرچاوەکانی ئەم دوو ڕێبازەو پاڵەوانانی سەر شانۆکانیان نیە... بەڵام پیاوانی زانیاری ئەو سەردەمە چونکە ئەو هەموو هەڵوێستە نالەبارەیان لە پیاوانی ئاینی (فەلە) دیبوو بەرامبەر بە زانیاری زاناکان، ئیتر وایان ئەزانی هەموو ئاینێك هەر وایە.. بۆیە لە خۆیانەوە بڕیاریاندا کە هەموو ئاینێك میسالی یەو لە جیهانی ئەنێشەوە هاتووە.

ئەم بیرە هەڵەیە بەو شێوەیە ئاماوەیەکی زۆر مایەوە، بەڵام چەندە هەور بەری هەتاو بگرێ ئەو هەر تیشکی خۆی ئەهاوێ و هەر کەسە کوێر نەبێ لێی ون نابێ.. وە ئێستا بە دەگمەن پایتەختی وڵاتانی ئەورروپا هەیە بنکەی بانگەوازی ئیسلامی تێدا نەبێ و گۆڤارو ڕۆژنامەو چاپەمەنی ئیسلامی ئەگەیەنن بە

هەموو ئەورووپادا... وە ئەوانەی ئەمڕۆ موسڵمان ئەبن لە چینی ڕۆشنبیرە هەرە بەرزەکانن [٤٥].

بریا ئەو بنکانە لە هەندێ ولاتی تریش هەبوایە، ئەو کاتە ئەماندی کە زۆر بیروباوەڕ شەنگە شرەی خۆیان بەرەو ولاتی ئەمان ئەپێچێتەوە.. بەڵام لاوەکانی ئێمە چونکە

تازە خەریکن فێری گڕوگاڵ ئەبن و نوسینەکانی ئەو سەردەمەی ئەورووپا ئەخوێننەوەو هیچیش لە ئیسلام نازانن هەر بەو تەرازووە کۆنە ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش ئەکێشن و لایان وایە لەم سەر زەویەدا تەنیا ئەبێ دوو جۆرە فەلسەفە هەبێ، میسالی و ماددی، ئەبێ دوو جۆرە ڕژێمی ئابووری هەبێ، سۆشیالیستی و سەرمایەداری... هتد، هەر بەو تەرازووە ئاینی پیرۆزی ئیسلام و پیاوانی ئیسلامیش ئەکێشن...

با چەند نمونەیەکتان لەو چەند کێشانە نا بەجێیەتان بۆ بهێنمەوە ئەوجا دێمە سەر ئەوەی کە ئایا ڕاستە ئیسلام میسالی یەو ڕێبازێکی ئایدیالی گرتووە ؟.

---

[٤٥] سەیری کتێبی (رجال و نساء أسلموا ، عرفات كامل العشى) و کتێبی (لەسەرە ڕێی کاروانی باوەڕدا بەشی سێهەم) نووسینی نوسەری لاو (صلاح الدين) بکە . .

مامۆستا (ممتاز حیدری) لە کتێبی (مەلای گەورە ل ٥٧) لەژێر سەردێڕی (بەرپەرچ دانەوەی فەلسەفەی کۆنەپەرستی) دا کە ئەیەوێ – بەلای خۆیەوە . ستایشی مەلای گەورە بکات و ئەڵێ (مەسەلەی تێگەیشتن لە فەلسەفە و شوێن و دەوری مرۆڤ لە گۆڕینی دنیادا چییە...؟مەسەلێکی یەکجار ئاڵۆزو گرنگە، لە سەدان ساڵ لەمەوبەروە مرۆڤ لە کێشەدا بووە بۆ ساغ کردنەوەی، تا بە شێوەیەکی زانستیانە و بەر لە (١٥٠) ساڵ ئەمە ساغ نیشانکردنی هەیە، واتە زاناکان بون بە دوو بەشەوە:

یەکەمیان: بڕوای بە (ماددیەت) هێناو ئەوی تریشیان بە (میسالیەت)، بێ گومان ماددی یەتی زانستی (زانستی !) شوێن و دەوری مرۆڤ دەستنیشان دەکات و میسالیەتیش بە پێچەوانەی زانست لەسەر بنچینەیەکی پوچەڵ و بۆش ئەو شوێنە دوورە بۆ مرۆڤ دیاری دەکات.

مەلای گەورەیش بە پێچەوانەی ئەوە کەلە بنەماڵەیێکی ئایینی بووە، وەك بڵێی یەکێك بووە لەو زانایانەو ئاگاداری ئەو کێشەیە بووە و هەڵوێستی خۆی لەسەر ڕۆشنایی – ماددیەت – دەستنیشانکردووە [٤٦]....) ئەمە وا، کەچی هەر ئەو

[٤٦] لێرەدا یان ئەبێ مەلای گەورە (هەمەڕەنگ) بووبێ کە ماددی بووە – وەکو حیدری ئەفەرمێ – کەچی ڕیش و مێزەرو هێمای ئیسلامی هەڵگرتووە – وەکو

مامۆستایەو لەهەمان کتێب (ل٦٠)دا ئەڵێ (مەلای گەورە زانایەکی پێشکەوتن خوازی کۆمەلآیەتی و شاعیرێکی نیشتمان پەروەری کورد بووە، لە زانایی و چاکەخوازی ئاینییدا پەیڕەوی زانای ئاینی بەناوبانگ (جەمال الدین ئەفغانی) کردووە و هاوتای (شێخ محمد عبدە)ی میسری و (عبدالرحمنی کواکبی بووە) [٤٧] ئەمە نەك تەنیا مامۆستا ممتاز حیدری وای نوسیبێ، بەڵکو زۆربەی نوسەرانی ئەمڕۆمان کە لە فەلسەفە ئەدوون یەکسەر ئەڵێن فەلسەفە یان ماددی یەت یان میسالی [٤٨].

لەو وێنەی سەر هەمان لاپەڕەی کتێبەکەی دەردەکەوێت – و بەرنوێژی بۆ خەڵکی کردووە و ڕاڤەی قورئانی پیرۆزی لێك داوەتەوە ... یان ئەبێ مەلای گەورە ڕێبازێکی گرتبێ ، نە مامۆستا ممتاز حیدری و نەمامۆستا کریم شارەزا ، شارەزای نەبن ... کە دووهەم وتە ڕاستترە ... مەلای گەورە پێشەوایەکی تێگەیشتوو لە ئیسلام و شۆڕشگێڕێکی بیرەوەری ئیسلامی بووە جێگای شانازی هەموو ئیسلامخوازێکە .

[٤٧] بەڵام نازانم چۆن مامۆستایەك هاوڕێبازی (جمال الدینی ئەفغانی) بێ ماددی ئەبێ ... ؟ خۆزگە ئەمزانی ئایا مامۆستا حیدری کتێبی (الرد علی الدهرین)ی ئەفغانی خوێندوەتەوە ... ؟

[٤٨] سەیری کتێبی (نەزەریەی نسبی و خرۆکی گەردوون)ی مامۆستا عمر تۆفیق ل٥ و ل٦ بکە .

خۆ ئەگەر یەکێك لەسەر بیروباوەڕە پیرۆزەکەی ئیسلام بنوسێت، وا ئەزانن کارگوزاری ئایدیالیزمی کردووە و ئەڵێن (کێشەی هەزار ساڵەی ئایدیالیزم و ماتریالیزم دەبڕێتەوە) [49]

هۆیەکەیش ئەوەیە چونکە ئەوان خۆیان بە تەرازووی بێگانە شت ئەکێشن وا ئەزانن هەموو کەس هەروایە... تەنانەت هەندێ جار وشەی کوردی هەزار ساڵەمان ئەخەنە ئەو تەرازووەوەو مۆری بێگانەی لێ ئەدەن وەکو (دەروێشایەتی) کرا بە (سۆفیزم) [50]. با ئەمانە هەریەکەیان لە جێگای خۆیاندا بن و بڕۆینەوە بۆ سەروکاری (ئایدیالیزم و ماتریالیزم)ە کەمان و بزانین ئایا ڕاستە کە ئیسلام بریتی لە یاسایەکی ئایدیالی و لە جیهانی ئەندێشەدا هەڵقولاوە و میسالی یەکی ڕووتە ؟

پێشەکی با لە مانای ڕاستەقینەی (میسالیەت - ئایدیالیزم) بگەین و ئەوجا دێینە سەر میسالێتی ئیسلام، (مثالي) بە پێی بەکارهێنانی زاراوەی فەلسەفەی ئەمڕۆمان – بەو کۆمەڵە یاساو بیروباوەڕو بیرەوەری یە ئەوترێ کە لە جیهانی ئەندێشەدا داڕێژراو بێ و خەڵکی بۆ هان بدرێ، بەڵام لە توانای مرۆڤدا

---

[49] ڕۆژنامەی (بیری نوێ) ژمارە ٢١٩ ڕۆژی ٤-١٢-١٩٧٦ .

[50] مامۆستا محمود زامدار لە گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ) ژمارە (٣٦) ڕۆژی ١٩٧٤/١٢/١ ل١٠ دا کە باسی مەولانا خالدی نەقشبەندی ئەکات .

نەبێ پراکتیك (تطبیق)ی بکات. جا بەپێی ئەم پێناسە کە بۆ میسالی یەت دانراوە بزانین ئایا ڕاستە ئیسلام میسالیە..؟ بزانین ئایا ئەو بیروباوەڕەی ئیسلام هێناویەتی لە وزەی ئادەمیزاددا نییە جێ بەجێی بکات..؟ چونکە لەسەر بناغەیەکی خەیاڵاوی و ئەندێشەدا دامەزراوە..؟ خۆ ئەگەر کرابێت تا ئێستا کراوە... ؟

یاسای میسالی دووجۆرە:

١. ئایدیالی یاسا (میثالیة النظام).

٢. ئایدیالی جێبەجێ کردن (میثالیة التطبیق).

جۆری یەکەم هەرگیز جێبەجێ ناکرێت چەندە کۆمەڵی ئادەمیزادان بگۆڕێن و چەندان دۆخیان بەسەردا تێبپەڕێت، بەڵام جۆری دووهەم یاسای بیروباوەڕە کە ئایدیالی نیە بەڵکو ئەو کۆمەڵەی ئەو کاتە ناتوانن جێبەجێی بکەن، بەڵام کاتێك کۆمەڵێك بە پێی ئەو نەخشەیە پەروەردە کران ئەوکاتە زۆر بە ئاسانی ئەتوانرێ جێبەجێ بکرێ و بگوێزرێتەوە بۆ جیهانی (واقیع)... جا با بزانین ئیسلام لە کام بەشەیە، ئایا میسالیەکی ڕووتە ؟ یان بەپێی باری نا موسڵمان - بەناو موسڵمان -ی ئەمڕۆمان میسالیە.

پێویستە بزانین بەپێی ڕێبازی مێژوو (هەرچی یاسایەك تاقە جارێك لە مێژووی ئادەمیزاددا جێبەجێ هێنرا یەکسەر ئەو

ڕێبازە لە جیهانی میسالیەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ جیهانی (واقع) و ئیتر ناونابرێت بە میسالی... چونکە ئەوەی ئادەمیزاد توانی لە قۆناغێك لە قۆناغەکانی مێژوویدا جێبەجێی بکات... هەرکاتێ دەستی بداتێ بە ئاسانتر لە جارێ پێشوو ئەتوانێ جێبەجێی بکات چونکە مرۆڤ هەر مرۆڤە لەهەر چەپ و شوێنێکدا هەبن).. خۆ ئەگەر سەیری مێژووی ئیسلام بکەین بۆمان دەرئەکەوێ هیچ یاسا و بەند و ڕژێم و تیۆرێکی ئیسلام نیە لەکاتی خۆیدا جێبەجێ نەکرابێت... دوا تیۆری هاتۆتە جیهانی (واقع) و بڵێین ئیسلام میسالیە.. ؟ ئەگەر توتی ئاسا بڕیار نەدەین کام ویژدان ڕێمان ئەدات بڵێین ئیسلام ئایدیالیزمییە.. ! ؟

ڕەنگە هەندێك بڵێن ئەوکاتە پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت) و هاوڕێکانی توانیان ئەو ڕێبازە پیرۆزە لە جیهانی ئەندێشەوە بهێننە جیهانی (واقع)، خۆ ئێستا نەپێغەمبەر هەیە و نە عومەری کوڕی خەتتاب و نە عومەری کوڕی عبدالعزیز و نە.. نە.. هتد...

ئەم بەڵگەیە نابێتەهۆی میسالیەتی ئیسلام چونکە پاش ئەو هەموو پەندو ئامۆژگاری و دەرسەی لە مێژووی دوورو درێژی ئیسلام وەرگیراوە، ئەوانە ئەبنە هۆی ئاسانی جێبەجێکردنی

یاساکانی ئیسلام ئاسانتر لە کاتی هاوڕێکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت).

بۆ نموونە ئێستا کە لە ولاتە ئیسلامییەکان سەرەك کۆمارەکانیان خانەنشین (تقاعد) ئەکەن و سەرەك کۆماری تازە بۆ خۆیان هەڵئەبژێرن... ئەم هەڵبژاردنە لە کاتی (أبوبکر و عمر) دا دەسەوسان (معجزە) بووە، بەلام ئێستا زۆر بە ئاسانتر لەو کاتە جێ بەجێ ئەکرێت...

ئەوەندە هەیە ئەگەر بە ناوی بەریتانیاو ئەمریکاو.. و... وە داوا بکرێت داوایەکی (تقدمی) یە بەلام ئەگەر بەناوی ئیسلامەوە داوا بکرێ داوایەکی (میسالی و رجعی) یە، کە ئەوانیش لە ئیسلامەوە فێربون [٥١]...

هیچ پێویستیمان بە خودی پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت) نییە، چونکە ئەگەر پێویست بوایە خوا نەیئەمراند هەروەها پێویستیمان نە بە عومەری کوڕی خەتتاب و نە بە هیچ هاوڕێیەکی تری پێغەمبەر هەیە... ئەو بەرنامەو ئەو بیروباوەڕە توانی عومەر دروست بکات ئەتوانێت سەدان عومەری تر دروست بکات، چونکە کاتێ عومەر هەنگاوێکی مێژووی و دەستەوسانی ئەنا، لە بن دەستی خۆی دەری نە ئەهێنا بەڵکو

---

[٥١] شبهات حول الاسلام ص ١٨٦ .

هەر لەو قورئانە دەری ئەهێنا کە ئەمڕۆ ئێمە کردوومانە بە یاسەوانی بێستان و نوشتەی هالْ و شەوەی پێ ئەنوسین...

کاتێك (عومەر) (ڕەزای خوای لێبێت) ئەیفەرموو (ئیمام [52] ئەتوانێ هەر سامانێکی دەوڵەمەندەکان لە پێویستی ژیانیان زیاتر بوو، بەزۆر لێیان بسێنێ و بیدات بە هەژارانی وڵات [53])ئەمڕۆ ئێمە ئەتوانین جێبەجێی بکەین بە مانای بەندێکی سەرەکی (یاسای ئابووری ئیسلامی) نەك لەبەر خاتری عومەر چونکە عومەر لە خۆیەوە نەیفەرمووە بەڵکو لە دەقی ئایەتی (كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡ) (الحشر / ٧) دەریهێناوە.

کەواتە ئاینی پیرۆزی ئیسلام یاسایەکی ئایدیالی و هەڵقولاوی جیهانی ئەندێشە نیە بەڵکو بۆ پێویستی کۆمەڵانی ئادەمیزادان هاتۆتە خوارەوەو ئادەمیزادیش دڵنیایی و تام و مەزەی بەختیاری ناچێژێ لەژێر سایەی ئەم یاسا ناوازەیەدا نەبێ. لە ڕاستیدا ئەوانەی بە تەمان هەموو سەر زەوی بخەنە ژێر یەك یاساوەو هەر ئەندامێکی ئادەمیزاد بەرژەوەندی ئەو مرۆڤەکەی تری لە هی خۆی زیاتر بوێ نەك بە هەستێکی دەروونی و ناوخۆیی بەڵکو لە ژێر پاڵەپەستۆی (هێزێکی

---

[52] ئیمام واتە سەرۆکی دەوڵەتی موسڵمان : نەك پێشنوێژی ئەوقاف .

[53] شبهات حول الاسلام بەشی الأیسلام و المثالیة ل١٨٧ .

دیکتاتۆریـشدا) ئەوانــە ئایـدیالی و میـسالین و لــە جیهــانی ئەندێشەدا هەڵەخەنەوە.

دیسان ڕەنگە هەندێکی تـر بڵێن ئیسلام تـەنیا لـە فەلسەفەدا ئایدیالیـەو لــە یاسـاکانی تریـدا (واقیعـی) یــە. ئیـسلام لــە فەلسەفەیـشدا ئایـدیالی نیـەو بـەڵکو ئیـسلام ئیـسلامە، نــە ئایدیالیزمەو نە ماتریالیزم، نە سەرمایەداریەو نـە کۆمۆنیستی نــە ڕۆژهەڵاتیــەو نــە ڕۆژئــاوایی (وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ) (البقرة / ١٤٣) [٥٤].

تەنانەت لەو شەڕە ووتەیەی نێوان ئایدیالیزم و ماتریالیزم کە بـەناوی فەلـسەفەوە ئەیکـەن، ســەیر ئەکــەین ئیـسلام خــۆی لەگەڵیان تێکەڵ ناکات و زۆر بە ئاسانی وەڵامـی ئەو پرسیارەی لەوان بووە بە مەتەڵی ژیان ئەداتەوە... بۆ نمونە:

... دروسـت بـونی مـاددە لـە پـێش بیروباوەڕیـدا بـوە یـان بە پێچەوانەوە کێشەیەکی سەرەکی نێوان فەیلەسوفەکانی ئایـدیالی و ماتریالیـە، ئایدیالیـەکان ئـەڵێن خـوا ژیـری یەکـەمی دروسـت کردووە و ژیری یەکەم ژیری دووهـەمی دروسـت کـردووەو ژیـری دووهەم ژیری سێهەمی دروسـت کـردووە هـەتا ژیـری دەهـەم. کـە

[٥٤] سەیری مانای ئەم ئایەتە پیرۆزە لە تەفسیری خاڵ جزمی دووهەم ل ٥ دا بکە

هەر ژیریەك ناو ئەنێن یان ئەستێرەیەکی کۆمەڵەی خۆر لەگەڵ گیاندا یان پارچەیەکی پتەوی بونەوەر لەگەڵ گیانتدا [٥٥].

وەکو – پەنا بە خوا – خوا خۆی نەتوانێت پارچەکانی تری بونەوەر دروست بکات پێویستی بە یارمەتی ژیری یەکەم و دووهەمی دەستکردی ئایدیالیەکان هەبێت، ئەو شیتەڵ کردنەوە ئایدیالیە ژیری دەبێتە دروستکەری ماددەکان و گیان... هەر بەو شێوەیە کە ئەڵێن بیرەوەری لە پێش ماددەوە بووە.

وە ماددییەکانیش ئەڵێن ماددە لە پێش ژیریەوە بووەو ماددەو ژیری دوو وێنەی پێچەوانەی یەکترن و ژیری ڕواڵەتێکە لە ڕواڵەتەکانی مێشك [٥٦]. وە ئەگەر ماددە نەبێ ژیری نابێ... بەڵکو ژیری لە ئەنجامی گەشەکردنی ماددەوە پەیدابوە [٥٧].

بەڵام ئیسلام ئەڵێ (نە ژیری ئەتوانێ ماددە دروست بکات وە نە ماددە ئەتوانێ ژیری دروست بکات، هیچ شتێك توانای دروستکردنی هیچ شتێکی نیە خوا نەبێ، بەڵێ ژیری نە ماددەیە و نەڕواڵەتی ماددە (وەکو ماددیەکان ئەڵێن) بەڵام دروستکەری ماددەیش نیە (وەکو میسالیەکان ئەڵێن)... وە ئایا ژیری لە

---

[٥٥] سەیری کتێبی (یەکبوون – وحدة الوجود) مامۆستا عمر توفیق ل٤-٧ بکە

[٥٦] سەرچاوەی پێشوو ل٩ .

[٥٧] الفلسفة ماركسية (عارض و نقد) كمال حسين ، ص٨٩ ، طبعة الأولى .

پێش ماددەوە بووە یان ماددە لە پێش ژیریەوە بووە... ؟ ئەمە پرسیارێکی ئەوەندە گرنگ نیە فەلسەفەی ئیسلام خۆی پێوە خەریك بکات. چونکە ئێمە کە بڕوامان هێنا بەوەی خوا دروستکەری هەردووکیانە، ئیتر بە لامانەوە گرنگ نیە خوا کامیانی پێش کامیان خستبێت، و لە پێش ئەویتردا دروستیکردبێ.

ئا بەم شێوەیە بۆمان دەرکەوت کە ئیسلام ئایدیالی ڕووت نیە وەکو ماددیەتی ڕووت نیە وە ئەگەر نووسەرێکی ئیسلامخواز ڕێبازە شیرینەکەی ئیسلامی گەیاند بە کۆمەڵ کارگوزاری ئایدیالیزمی نەکردووە.. بەڵکو ئیسلام پەروەردە کردووە... بەڵێ ئیسلام تاقە ڕێبازەکەی ژیان و ئەو ڕێبازەی کە برایەتی لە نێوان ماددەو گیان و لاشە و دەروونندا پتەوکردووە.

هەبونایەتی – الوجودیه -

جیاوازی ئەم چەرخەی ئێستامان لەگەڵ چەرخە پێشووەکانی تر ئەوەیە لەم چەرخەدا چەند جۆر کەرەسەو پێویستی ژیان دروست ئەکرێت، بگرە ئەوەندەیش . بەناو – بیروباوەڕ دروست ئەکرێت، هەروەها چۆن هەموو ساڵێك مۆدێلی تازەی ئۆتۆمبێل و بەرگ ئەگۆڕێت، هەر بەو جۆرە هەر ماوەیەك جۆرە بیروباوەڕێك ئەخرێتە نێو قوتوو ئەنێرێ بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

و بلاّو ئەکرێتەوە... کە ئەوەندە بیروباوەڕی هاتوو (مستورد)مان بۆ هاتووە ڕۆشنبیرەکانمان نازانن چی بخوێننەوە و شوێن کام بکەون... ؟ یان لەسەر کامیان بنوسن. ؟ یان کامیان بلاوێننەوە کامی تریان بدەنە بەر نەشتەری شیکردنەوە؟!

بەلاّم لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە هەتا مرۆڤ مێشکی بەو جۆرە بیروباوڕانە بئاخنێت زیاتر تینوی بیروباوەڕێکی تر ئەبێت و بە هیچیان تینوێتی ناشکێ.

لە هاوینی سالّی ڕابردوو (١٩٧٦)دا ڕۆیشتم بۆ سلێمانی و بیستم کۆڕێك گیراوە لە کۆڕەکەدا ژیانی (سارتەر[٥٨])ی پێشەوای – وجودی –یەکان باس کراوەو لە زۆر ڕووی ئەم بیروباوەڕەوە دوابون، هەندێك لەوانەی کە تووشی پەستی هاوچەرخ بوو بون و فەلسەفەی ماددیەت بە خۆڕایی گێژو کاسی کردبون و ماندوو بووبون ، وتەکانی سارتەر بیروباوەڕەکەی سەرنجی ڕاکێشابون.

بۆیە منیش حەزم کرد بەسەر پێیەکەوە نەختێك لەو بیروباوەڕە بدوم. ئەوی من لە یەکەمین قۆناغی ئەم فەلسەفەوە بۆم دەرکەوتووە ئەوەیە کە ئەم بیروباوەڕە سەرکەوتوو نیە،

---

[٥٨] سارتەر – فەیلەسوف و نووسەری ڕەشبین (متشائم)ی فەرەنسیەو سالّی ١٩٠٥ لە پاریس لەدایك بووە و خاوەنی کتێبی – الوجود و العدم – و – الطریق الحریة – و ... چەند کتێبێکی ترە .

چــونکە یەکــەمین نوســـراوێکی وجــودی کــە دەســـتم دایـــە خوێندنەوەی کتێبی (الوجودية مذهب انساني) بوو کە دانـراوی (جان بۆڵ سارتەر) خۆیـەتی و (د.کمال الحاج) پێشەکی گۆڕاوە عەرەبیەکەی بۆ نووسـیوە... خۆ ئەگـەر سـەیری هـۆی گـۆڕین و هێنـانی ئەم بیروباوەڕانـە بۆ وڵاتـی ئێمـە بکـەین.. سـەیر ئەکـەین هەموو هۆیەکەی تەنیا بۆ ڕووخاندنی هێزی باوەڕ بە (خوا) یە لە دڵی لاوەکانی ئەم وڵاتـە ئیـسلامیانەدا... کەچـی (د.کمال) لـە پێشەکیەکەیدا ل ٣٠ ئەڵێ (ئێمە لەگەڵ بێ باوەڕیـدا نـاگونجێین و سارتەر خۆی پەشیمانە لە بێ بڕواییەکەی بە خوا... وە هێمای پەشێمانی لە نێو چاوانی ئەخوێنرێتـەوە) وە ئیتر (کمال الحاج) دێـت بـە سـەر هـەڵنانی ئـایین و گونجانـدنی لەگـەڵ فەلـسەفەو هتد...

لـە ڕاسـتیدا – وجـودی – فەلـسەفەیەکی بـەبلاو نیـە... بـەڵکو چەند تیۆرێکی پـرژو بلاوە کە چەند پێشنیارێکی خۆیان تێدا دەربڕیـوە لـە چەند ڕوویـەکی ژیانـەوە... کە ئەڵێم بەر بلاو نیـە، مەبەسـتم ئەوەیـە وەکـو فەلـسەفەکانی تـر شـیتەڵکردنەوەیەکی دیاریکراوی نیە لەسەر چۆنێتی پەیدابونی بونەوەرو ژیان، کە ئەمـەیش کـاری سـەرەکی فەلـسەفەیە. تـەنیا چـەند تیرێکـی

هەڵبرزکاوی کاڵ و کرچە تەنانەت لە مێشکی فەیلەسوف و پێشەواکانی ئەم ڕێبازەیشدا [59].

وجودی دوو جۆرە، وجودی خاوەن باوەڕ (مؤمن) و وجودی بێ باوەڕ (ملحید)... وە هەریەکەیان کۆمەڵێك دواکەوتوو فەیلەسوفیان هەیە وەکو (کال جاسبرز) و (مارسیل) کە خاوەنی باوەڕبون بە خوا. یان وەکو (سارتەر) کە بێ باوەڕە بەڵام کاتێ خەڵکی بانگ ئەکرێن بۆ شوێن کەوتنی (وجودیەت) بۆلای کۆمەڵی دووهەم بانگ ئەکرێن و مەبەستیان لە بێ باوەڕەکانە.

مەبەستی وجودیەت یاخی بون و فڕێ دانی ڕابردووی مێژووەو جەنگاندنە لەگەڵ کەلەپورەی هەموو ئەو نەتەوانەی شوێنی ئەکەون.

وە وجودیەت تێکۆشانە – بەلای خۆیانەوە- بۆ گەڕاندنەوەی بونی مرۆڤایەتی و ئەڵێن (هەموو تیۆروو بیردۆزیەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و ئەم سەردەمە هیچیان نەیانتوانی کێشەو گیرو گرفتەکانی مرۆڤ چارەسەر بکەن و ئەو سەربەستی و بەرەڵاییەی مرۆڤ پێویستی بێت نەخراوەتە بەر دەستی [60].

---

[59] الوجودية و واجهات الصهيونية ، (د.محسين عبدالحميد) ص٣ .

[60] سەرچاوەی پێشوو ل ٤ سەیر بکە .

بەڕاستی ئەوەی دەرئەکەوێت لە مەبەستی وجودی لە ئەنجامی خوێندنەوەی کتێبەکانی سارتەر[61] ئەوەیە کە (وجودی) باوەڕیان بە ڕەوشت و (قیم) نیەو بەڵکو تێئەکۆشن بۆ ئەوەی بەرەلاّییەکی بیّ سنوریان بۆ دەست بدات.

وە هەر بەهۆی ئەم یاخی بونیانەوە لە ڕەوشت و نەریتی مرۆڤایەتی سەیر ئەکەین بە سەدان لاوی کوڕو کچی فەرەنساو ئەڵمانیاو نەمساو سوید و زۆربەی ئەوروپا پەلامار ئەدەنە ئەم فەلسەفەو هەموو سنورێکی نێوان مرۆڤ و ئاژەڵی پیّ ئەشکێنن.. چونکە پێی سارتەریش فەیلەسوف ڕووسی – دەستۆفیسکی گوتویە (کە خوا نەبێت هیچ شتێك قەدەغە نیە).

تەنانەت وجودیەکانم پەیوەندی تایبەتی نێوان ژن و مێرد بە پەیوەندیەکی بۆرجوازی دائەنێن و بەڵکو بەلای ئەوانەوە نابێت پیاوێك تاقە ژنێك یان ژنێك تاقە پیاوێکی هەبێت:

نوسەری بەڕێز مامۆستا (محمد شیت خطاب) لە کتێبی (الأيام الحاسمة قبل معركة المصير ص٧٠ ـ ٧١) دا ئەڵێت:

کاتیّ سارتەر لەگەڵ (سیمۆن دی بۆفوار)ی خێزانی لە ساڵی ١٩٦٧ دا سەریان دا لە میسر، لە وتو وێژێکی ڕۆژنامەگەریدا کە لە گەڵ ڕۆژنامەوانێکی میسریدا ئەکەونە گفتوگۆ، ڕۆژنامەوانە

[61] الفلسفة ماركسية (عارض و نقد) كمال حسين ، ص٨٩ ، طبعة الأولى .

میسریەکە کە لە سارتەر ئەپرسێت پەیوەندی چیە لەگەڵ سیمۆن دی بوفوار .. ؟ سارتەر ئەڵێ (ئەو هاوڕێ – ژن –مە بەڵام ڕێگەم ئەدات بە سەربەستی لەگەڵ هەر ئافرەتێك بمەوێ ڕائەبوێرم و ئیشی ژن و مێردی لەگەڵ ئەکەم.

دیسان هەر ئەو ڕۆژنامەوانە لە ژنەکەی سارتەر ئەپرسێت پێشنیارت چیە بەرامبەر پەیوەندی نێوان ژن و مێردایەتی (العلاقة زوجية..؟).

ژنە ئەڵێ (ئەم جۆرە شتانە نەریتێکی بۆرجوازین و بەرەو نەمان ئەڕۆن[٦٢].

دیسان وجودی نایانەوێ لە بارەی باوەڕ بە خواوە بکۆڵنەوە، چونکە ئەزانن دۆزینەوەی خوا بە کەمترین لێکۆڵینەوە ئەچەسپێ و ژیانی بەرەلاییان ئەشێوێ، سارتەر ئەڵێ (وجودییەت، فەلسەفەیەك نیە بگەڕێ بەدوای دروستکەردا بۆ بونەوەر)[٦٣] وە ئەڵێ (بونی خوا مەبەست نیە، خوا هەبێ یان نەبێ هیچ کێشەیەك ڕوو نادات)[٦٤]، وە هەڵوێستی ئیسلام بەرامبەر بە

[٦٢] سەیری کتێبی (الأنسان و داروينية)ی مامۆستا محمد صالح كريم خان ل٣٣٦ بکە .

٦٣ الوجودية مذهب انساني ، سارتەر ص٨٩ .

[٦٤] سەرچاوەی پێشوو ل ٩٠ .

فەلسەفەو هیوای پاشەڕۆژی وجودییەکان بەم شێوەیەی خوارەوەیە، وەکو لەم خاڵانەی خوارەوە بۆمان دەرئەکەوێت:

١. وجودی، لای وایە کە ئادەمیزاد سەربەستە، سەربەستێکی بێ سنور (وە ژیانی تەنیا ئەو چەند ڕۆژەیە کە تێیدا ئەژی، لەبەر ئەوە هەتا ڕابوێری و بەرەڵابێت هێشتا هەر کەمە [٦٥] . چونکە کە مرد تازە نە ئەگەڕێتەوە بۆ ژیان وە نە زیندووبونەوەی پاشەڕۆژیشی هەیە.

ئیسلام باوەڕی بە سەربەستی مرۆڤ هەیە، بەڵام نەك سەربەستیەکی بێ سنور... چونکە:

کاتێ سەربەستییەکی بێ سنورت هەیە.. کە خۆت جێگای لەدایك بون و دایك و باوکت دیاری بکەیت.. یان خۆت شێوەی دەم و چاوو کورت و درێژی قەڵەوی و لاوازیت دیاری بکەیت... کاتێ تۆ سەربەستی تەواوی هەرچیت بوێ بتوانی بیکەیت و نەخۆشی و چەرمەسەرێی ژیان سەربەستیەکەت لێڵ نەکات.

کەواتە تۆ سەربەستی تەواوت نیە.. چونکە لای ئیسلام تۆ (خلیفە)ی خوایت لەم سەر زەویەداو ئەوەندە سەربەستیت هەیە کە دڕك بچێنی یان گەنم. تاکو ڕۆژی دروێنە چیت چاندبێ ئەوە

---

[٦٥] ابلیس ، د.مصطفی محمود ص١٢٨ . .

بدوریتــەوە.. کەواتــە پێویــستە ئــەو سەربەســتیە لــە کــارێکی مرۆڤایەتی سوود بەخشدا بەکاربهێنی.

٢. لای وجودیەکان، مرۆۋ ڕۆژ ڕەش و (متشائم) و چارە ڕەشەو هیچ خوایەك پەروەردگارێکی نیە چاودێری بکات [٦٦].

ژیانی ئادەمیزاد هەوڵێکی بێ ئامانج و هەڵپەیەکی بێ سوودە.

بەلاّم لای ئیسلام کە مرۆۋ جێنشینی خوا بێ ڕۆژ ڕەش نیەو بــەڵکو بەختــەوەر تــرین دروســتکراوی خوایــە (ئەگــەر لەســەر ڕێبازەکــەی خــواوە بــڕوات) و ئــادەمیزاد لای ئیــسلام ئــەبێ پاداشتی هەموو چاکەکانی بکات [٦٧].

٣. ئەو ڕەوشتە جوانانەی کە مرۆۋ لە ئاژەڵ و زیندەوەرەکانی تر جیائەکاتەوە بە هیچ گۆڕینێك و پێشکەوتنێکی دانیشتوانی سەر زەوی نــاگۆڕین ، بــەلاّم وجودیــەکان باوەڕیــان بــە ڕەوشــت نیــە و تێکەلاّوی (سێکس - جنس) بە شتێکی ئاسایی سەیر ئەکات و لای ئــەوان هــیچ پێویــستی بــە شــاردنەوەی بەرچــاوی خــەڵکی ناکات... وە ئەم تیۆرە هەڵەیە بوو بە هۆی بلاّوبونەوەی (هیبی) و (بیلتی) و ڕاکردنی لاوەکانی ئەوروپا و ئەمریکا لە ژیان و لە

---

[٦٦] بۆ وەرگرتنی وئەم خالاّنە کەڵکم لە کتێبی (الوجودیة وواجهات الصهیونیة د.محسن عبدالحمید) وەرگرتووە .

[٦٧] انه لا ییاس من روح الله الا القوم الکافرون ، یوسف ، ٨٨ .

ژیانێکی پڕ لە ناسۆرو پەژارەدا ئەژین و ئەو چەند ڕۆژە ژیانەیش بەسەر خۆشی تلیاك كێشان و (مۆرفین) خواردن بە سەری ئەبەن.

ئیسلام قەدەغەی تێکەڵاوی سێکس (جنس) ناکات.. بەڵام سنورێکی وای بۆ دائەنێ کە جیاوازی هەبێ لە نێوان ئادەمیزادی (جێنشینی خوادا) لەگەڵ ئاژەڵی ناو گاگەڵدا... تەنانەت ئیسلام بەشێوەیەك چارەسەری ئەکات مرۆڤ هەر هەستی پێ ناکات کە کێشەیەکی ژیان بێ.

٤. ئەو سەربەستیەی مرۆڤ، کە وجودیەکان باوەڕیان پێی هەیە، بەرژەوەندی کۆمەڵ پێشێل ئەکات و ئەبێتە هۆی تێکچوونی کۆمەڵ و هیچ کەس هەست بە بەرپرسیاری ناکات، بەڵام لای ئیسلام هەموو کاتێك بەرژەوەندی کۆمەڵ پێش ئەخرێت بەسەر سەربەستی (تاك / فرد)دا، بەمەرجێك بژێوی تاکەکەیش تێك نەچێت. (ئەمەیش دووریانی جیابونەوەی یاسای ئابووری ئیسلامی یە لە یاسا ئابووریەکانی تر).

٥. لای وجودیەکان هەموو مرۆڤێك خاوەنی ڕێبازی ژیانی تایبەتی خۆیەتی و هیچ کەس نیە هیچ جۆرە یاسایەك بسەپێنێ بەسەر کەسی تردا... بۆنمونە... جارێك قوتابیەك دێتە لای سارتەر و کێشەیەکی خۆی بۆ باس ئەکات و داوا لەو فەیلەسوفە

ئەكات چارەسەرێكی بۆ بدۆزێتەوە بەلأم سارتەر هیچ چارەسەر و پێشنیارێكی بۆ ئەو قوتابیە ساوایە دا نەناو كێشەكەی دایەوە بەسەر خۆیداو پێی گووت (ئەبێ خۆت چارە بۆ خۆت بدۆزیتەوە) بەلأم ئەم كە فەیلەسوفێكە، ئەیتوانی چەند ئامۆژگاریەك و پێشنیارێك پێشكەش بەو قوتابییەی خۆی بكات....

بەس لای ئیسلام ئەبێ كۆمەلأنی ئادەمیزاد لەسەر ئەو ڕێبازە بڕۆن كە خواكەیان بۆیانی ناردووەو ئەبێ هەموو ئیش و كارێكیان بەڕاوێژ (شوری) [٦٨] و پرسی یەكترین بێت و سوود لە ژیری و زانستی یەكتر وەربگرین... نایەوێ بەناوی سەربەستیەوە (هەریەكەیان ئاوی سەر ملەیەك بخۆنەوە).

---

[٦٨] (وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ) شوری ، ٣٩ .

دوا ووتەم :

١. ئەوەندەم داخی بیروباوەڕی پوچ لە دڵدایە، نەبەم نامیلکەیەو نەبە چەندان کتێبی تر تەواو نابێ، بەڵام با جارێ ئەوەندە بەس بێت.

٢. من ناڵێم ئەو نوسراوەم دەقی قورئانە و هیچ هەڵەیەکی تێدا نیە... وە ئێمە کە هەڵە لە بیروباوەڕەکانی تر ئەگرین لەبەر ئەوەیە زادەی مێشك و ژیری ئادەمیزادن و ئێمەی ئادەمیزادیش چەندە زانابین قابیلی هەڵەین چونکە تەنیا قورئانە – وەکو خاوەنەکەی – بێ لەکەو دوور لە هەڵەبێ.

٣ـ وەڵامم بۆ ئەوانەی کە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکانیان بە هێرش بردنە سەرم ڕەش ئەکەن، وەکو وەڵامەکەی (مەحوی)یە کە ئەفەرمێ:

لە پاداشتی قسەی سەردا هەمە ئاە و هەناسەی سەرد
کەسێ شەیتانە بەردم تێ ئەگرێ من بەرقی تێ ئەگرم
شوکور هۆشیارە (مەحوی) تێ دەگا دونیا خەراباتە
کە بەد مەستی بکا ئەهلی خراپەی بۆچی لێ ئەگرم

٤. داواکارم له خوا ئەم نوسینەم لێ وەربگرێت و لاوە سەرلێشێواوەکانیشمان کەڵکی لێ وەربگرن و نزایەکی خێریش بۆ من بکەن.

* * * * * * * * *

سوپاس :

* سوپاس (جمعية احياء التراث الاسلامي / بغداد) ئەکەم کە یارمەتیاندام.

* سوپاسی مامۆستا عبدالقادر میرخان وە مامۆستا صدیق عبدالعزیز گلاڵی ئەکەم کە هەریەکەیان بەپێی توانای خۆی یارمەتیان دام.

م. شارەزووری

سیدصادق - ١٩٧٧ / ٥/١٥

زنجیره‌ی په‌یامه‌كانی ڕێنوێن

